

ΔΥΟ ΚΡΗΤΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΣΥΓΧΕΟΜΕΝΟΙ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α΄ ΣΠΑΡΤΑΛΙΩΤΗΣ (1620 - 1636)
ΚΑΙ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Β΄ ΠΑΛΛΑΔΑΣ (1688 - 1710)

Ἡ γνῶσις τῶν κατὰ τοὺς λογίους τῆς Τουρκοκρατίας, ἄνδρας μάλιστα ἐκκλησιαστικοὺς ἐπιφανεῖς καὶ διὰ τοὺς συγχρόνους τῶν, εἶναι ἀπαραίτητος καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διὰ δύο ἰδιαιτέρους λόγους. Τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ πολιτισμὸς του δὲν ἐξέπνευσαν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Νέος Ἑλληνισμὸς δὲν γεννᾶται ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς καταστροφῆς τῆς ἀλωθείσης Πόλεως, ἀλλὰ προετοιμάζεται πολλοὺς αἰῶνας πρότερον οἰκονομικῶς, γλωσσικῶς καὶ πολιτικῶς. Ὡς ἐκ τούτου αἱ ἐπιβιώσεις τοῦ Βυζαντίου ἔχουν δι' ἡμᾶς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν καὶ τὰ βιώματα τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου τοῦ πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ὁ δεῦτερος πάλιν λόγος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ σχετικὸς πρὸς τὸν Νέον Ἑλληνισμὸν διαφορισμὸς τῶν προσώπων καὶ τῶν ἔργων τῆς Τουρκοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ἤχθημεν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν ἀναβίωσιν ἐθνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Αἱ αὐταὶ τοῦ προεκτεινομένου μέσου αἰῶνος μορφαί, αἱ τυπικῶς ἀνήκουσαι εἰς τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ συνεχίζουσαι τὸ Βυζάντιον, προδιαγράφουν τὴν Νέαν Ἑλλάδα καὶ ὑποτυπώνουν τὰ προβλήματα πνευματικῆς ζωῆς, τὰ ὁποία θὰ τὴν ἀπασχολήσουν ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως καὶ ἐξῆς. Διὰ τὴν γίνῃ δὲ τὸ πρᾶγμα νοητὸν περισσότερον, ἃς ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν στάσιν τῶν λογίων ἀπέναντι τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν συντηροῦν καὶ εἰς τὴν λογιάν καὶ εἰς τὴν δημοδεστέραν αὐτῆς μορφήν, προδιατυπῶντες οὕτω τὸ κράμα ἐκεῖνο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ θεμελιωθῇ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Νέος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Τὸ παράδειγμα Γερασίμου τοῦ Παλλαδᾶ, γράφωντος εὐχερῶς τὴν ἀρχαίαν, τὴν δημοδεστέραν ἑλληνικὴν τῆς ἐποχῆς του, στίχους εἰς μέτρα τῆς ὑμνογραφίας καὶ πάλιν ἰάμβους εἰς τοὺς ὁποίους ἐγράφη τὸ Κρητικὸν Θέατρον, ἔργα φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ, δεικνύει ὅτι συνέζη ἡ λογιὰ παράδοσις πρὸς τὴν δημῶδη, ὅπως ἀκριβῶς συνυπῆρχεν ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς, τὸ Ἔθνος καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἐπὶ τῆς λογίας παραδόσεως ὡς ἐπὶ θεμελίων ἐστηρίζετο ὁ πολιτισμὸς, ἠῦξανε δὲ διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ κράσεως μετὰ τῆς δημῶδους. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς αὐτῆς ἐξεταζομένη ἡ φιλολογία τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀποκτᾶ δι' ἓνα βυζαντινολόγον ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἐνδιαφέρει δ' ἐξ ἴσου καὶ τὸν νεοελληνιστὴν.

Τὸ μελέτημα τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ δὲν σκοπεῖ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων καὶ τῶν ἡμερῶν δύο ἐκ τῶν λαμπρῶν ἱεραρχῶν οἱ ὁποῖοι ἐτίμησαν τὸν θρόνον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μολονότι καὶ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον ἱκανὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἢ δρᾶσις τῶν δύο Γερασίμων Ἀλεξανδρείας. Διὰ νὰ κρίνῃ ὁ ἱστορικὸς τὰ ἔργα πρέπει νὰ γνωρίσῃ καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλιστα, ὅταν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχῃ νὰ ἐπιδείξῃ πνευματικὰ ἔργα, πρέπει ἡ πνευματικὴ του κατάρτισις καὶ δρᾶσις νὰ διερευνηθῇ, διὰ νὰ διασαφηνηθῇ ἡ ἰδεολογικὴ του προέλευσις καὶ τοποθέτησις. Πῶς ὅμως νὰ κρίνωμεν τὰς δύο αὐτὰς μορφὰς ὅταν συγχέωνται καὶ ὡς ἱστορικαὶ προσωποικότητες καὶ ὡς πνευματικοὶ ἐργάται, ὑπ' ἄλλων μὲν θεωρούμεναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὑφ' ἑτέρων δὲ δημιουργοὶ τῶν αὐτῶν ἔργων, ἢ ὅταν τὰ ἔργα τοῦ δευτέρου ἀποδίδωνται εἰς τὸν πρῶτον καὶ τάνάπαλιν; Ἔργον τοῦ φιλολόγου εἶναι νὰ διαστείλῃ τὴν σύγχυσιν καὶ ν' ἀποδώσῃ ἐκάστω τὸ ἀνήκον αὐτῷ. Εἶτα ὁ ἱστορικὸς θὰ εὐκολυνθῇ — καὶ ἐκ τῆς συναγωγῆς εἰδήσεων καὶ ἄλλων πληροφοριῶν περὶ τῶν προσώπων αὐτῶν — νὰ κρίνῃ περὶ τῆς δράσεως ἐκάστου, ἢ δὲ δρᾶσις πατριαρχῶν ἔχει πάντοτε καὶ τὴν πολιτικὴν της ἄποψιν, ὅταν μάλιστα ἡ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ διασώσῃ τὸ Ἔθνος, πρᾶγμα ὅπερ προέχει διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Ἄν θὰ ἰσχυρισθῶμεν βεβαίως ὅτι ἡ σύγχυσις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο πρώτων Γερασίμων πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος.

Τόσον ὁ **Καϊσάριος Ἀπόντες**, ὅσον ὁ **Λημήτριος Πιροκοπίου**, γράφαντες¹ περὶ Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ κατὰ τὸν 18. αἰ., ἀναφέρονται εἰς τὸν Παλλαδᾶν, μολονότι δὲν κατονομάζουσι τὸ ἐπώνυμόν του. Ἡ σύγχυσις εἶναι ἀρκοῦντως παλαιὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πατριαρχίῳ Ἀλεξανδρείας, εἰς κώδικα τοῦ ὁποίου εὔρηται τὸ κάτωθι σημείωμα: «*Γεράσιμος τῷ 1622 ἔτει Κρής καυτός, ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ θεολόγος, δαήμων τοῦ Ἑλληνος λόγου, τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑβραϊκῆς γλώσσης, συνέγραψε διάφορα, πατριαρχεύσαντα δ' αὐτὸν ἔτη εἴκοσι πρὸς τοῖς πέντε καὶ παραιτησάμενον διαδέχεται Μητροφάνης τοῦπίκλην Κριτόπουλος τῷ 1647*»².

¹) Βλέπε τὰς παραπομπὰς περαιτέρω εἰς τὰ περὶ Παλλαδᾶ.

²) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερασίμου Γ. Μαζαράκη, Μητροφάνης Κριτόπουλος, ἐν Καίρῳ 1884 σσ. 13-4.

Τὸ σημείωμα τοῦτο ἀκολουθεῖ σχεδὸν κατὰ λέξιν καὶ ὁ Κρής πατριάρχης Κωνσταντῖνος ὁ ἀπὸ Σιναίου, Διατριβαὶ αἱ ἐλάσσονες, ἐν Κων/πόλει 1866, σ. 147, συγχέων ὁμοίως τοὺς Γερασίμους.

Ἐγνώριζε, κατὰ ταῦτα, ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος, ὅτι ὁ Γεράσιμος Σπαρταλιώτης ἐπατριαρχευσεν ἐπὶ Λουκάρεως, ἀλλ' ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ εἰς τὸν Παλλαδᾶν ἀφοροῦντα καὶ ἐτοποθέτησε τὴν πατριαρχεῖαν τοῦ Μητροφάνους εἰς τὸ 1647, ὅτε ἤδη εἶχεν οὗτος ἀφ' ἱκανοῦ ἀποθάνει καὶ εἰς τὸν θρόνον ἐκάθητο ἄλλος Κρήτης λόγιος, ὁ Νικηφόρος, κατὰ κόσμον Νικόλαος Κλαροτζάνης. Τοῦτο ἤδη προεκάλεσεν ἱκανὴν σύγχυσιν, ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν³.

Τὸ αὐτὸ περίπου σημεῖωμα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος συναντῶμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Μελετιίου Μήτρου⁴, ὅπου ὁ Γεράσιμος τοποθετεῖται «μετὰ τὸν Λουζαριν». Ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖ τὴν αἰτίαν τῆς συγχύσεως. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἔργων του, εἰς ὁμοίως πολυαριθμὰ χειρογράφα διεσπαρμένων ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν, ἦτο γνωστός Γεράσιμος (Β' ὁ Παλλαδᾶς) ὡς πατριαρχεύσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν 17. αἰ. Ἀλλ' ἐντύπως ἦτο γνωστὴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γερασίμου (Α' τοῦ Σπαρταλιώτου) ἢ πρὸς Λεγῆρον (1627), δημοσιευθεῖσα ἤδη τῷ 1648 ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου. Τοῦτο ἤγαγεν εἰς συνδυασμὸν τῶν ὁμωνύμων Γερασίμων.

Καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Μελετιίου ἠδύνατο νὰ παρασυρῆ ὁ Γεωργίος Ζαβίρας⁵, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑνὸς ἐγνώριζεν ὅσα ὁ Λημ. Προκοπίου λέγει περὶ (Παλλαδᾶ) Γερασίμου, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν πρὸς Λεγῆρον ἐπιστολὴν τοῦ Γερασίμου (Α' Σπαρταλιώτου) τὰ δύο ταῦτα συνδυάσας, συνεταύτισε τοὺς δύο Γερασίμους, ἀπεπειράθη μάλιστα καὶ νὰ διορθώσῃ τὸν καλῶς γνωρίζοντα τὰ ἔτη τῆς πατριαρχίας τοῦ Παλλαδᾶ Προκοπίου. Ὡς γνωστὸν δέ, τὸν Ζαβίραν συνεβουλευέτο χειρογράφον ὁ Κωνστ. Σάθας, νέος ὢν, διὰ τὴν σύνταξιν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας του, οὗτου ἡ σύγχυσις καθιερώθη πλέον⁶. Ἐκτοτε ὅλοι οἱ γράψαντες περὶ τῶν δύο τούτων πατριαρχῶν περιέπεσαν εἰς μερικὴν σύγχυσιν, μολοντί ὁ Μαζαράκης καὶ ὁ πολὺς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος διεπραγματεύθησαν ἀρκούντως ἐκτενῶς καὶ ὀρθῶς τὰ κατ' αὐτοῦς. Ἡ σύγχυσις ἔφθασε μέχρι τῶν λεξικῶν καὶ

³) Εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσε καὶ δόκιμος μελετητὴς τῶν σχετικῶν ζητημάτων καὶ δξὺς τῶν ἄλλων ἐπικριτῆς ὁ ἀρχιμ. Ἀνδρόνικος Κ. Δημητράκοπουλος, Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἐν Λιψίᾳ 1870 (καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ) πρβλ. τὸν ἀποκαταστήσαντα τὴν ἀλήθειαν δι' ἐρεῖνης τῶν κωδίκων τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον Γ. Μαζαράκη, ἐνθ' ἄνωτ.).

⁴) Τόμος 3, Ἐνετία 1784, σ. 488.

⁵) Γεωργίου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σσ. 225-7. (Ὡς γνωστὸν τὸ ἔργον τοῦ Ζαβίρα ἐξεδόθη ἀθλιῶς ὑπὸ Γ. Κρέμου ἐκ χειρογράφου, οὗ πολλοὶ ἄλλοι πρότερον ἔκαμον χρῆσιν).

⁶) ΝΦ, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 401.

ἡ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως κατέστη ἐπιτακτική. Οὕτω τῷ 1935 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος παρετήρει «*Παρά τισι συγγραφεῦσι ὁ Γεράσιμος Σπαρταλιώτης συγχεῖται πρὸς τὸν μεταγενέστερον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον Παλλαδᾶν*»⁷, καὶ «*ἐκ συγχύσεως προσώπων καὶ πραγμάτων συνεταύτισαν αὐτὸν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον α' Σπαρταλιώτην*»⁸. Παρὰ ταῦτα αὐτὸς οὗτος ὁ χαλκέντερος ἱστορικὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, περιέπιπτεν εἰς σύγχυσιν γράφων ἐν σελ. 689 τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας περὶ Σπαρταλιώτου ὅτι «*ἔχων φαίνεται ὑπ' ὄψει λατίνων θεολόγων ὁμιλίαις εὐρέθῃ καὶ ὑπὸ τινα ἐπίδρασιν αὐτῶν, ἀποδεχόμενος τὸ ἄσπιλον τῆς συλλήψεως τῆς Θεοτόκου*», ἐν δὲ τῇ σ. 723 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος περὶ Παλλαδᾶ ὁμιλῶν, ὅτι ὁ Γεράσιμος ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτοῦ ὑπὸ λατινικῆν ἐπίδρασιν διατελέσας «*πρὸς ἔπαινον τῆς Θεοτόκου λέγει μὴ συλληφθῆναι τὴν Θεοτόκον Μαρίαν ὑπὸ τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι*»! Προφανῶς ἡ τοιαύτη κατηγορία βαρύνει τὸν Παλλαδᾶν, καὶ διότι τοῦ Σπαρταλιώτου ἀποδεδειγμένως δὲν ἔχομεν τοιαύτην ὁμίλιαν, καὶ δι' οὗς λόγους ἄλλους ἐπικαλούμεθα ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ τῆς μελέτης.

Περαιτέρω διαπραγματεύομαι χωριστὰ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν δύο πατριαρχῶν, περὶ τοῦ Σπαρταλιώτου συντομώτερον, περὶ τοῦ Παλλαδᾶ ἑκτενέστερον, ἐπαναλαμβάνω δὲ καὶ πολλὰς τῶν περὶ αὐτῶν πληροφοριῶν, κατόπιν ἐλέγχου, ὅπου νομίζω ὅτι οὕτω διαφωτίζεται καὶ ἡ προσωπικότης των καὶ τὸ ἔργον των καλύτερον⁹.

⁷) Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 689 σημ. 2.

⁸) Αὐτόθι σ. 722 σημ. 5.

⁹) Πολλὰς εἰδήσεις παρέτρεξα ὡς μὴ ἀναγκαίας εἰς τὸ θέμα. Πολλὰ δ' ἐσφαλμένα ἐλέγξας καὶ μάλιστα ἐπιφανῶν ἱστοριογράφων καὶ ἐρευνητῶν, δὲν ὑποδηλῶ πάντοτε τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ μελέτῃ.

Α'

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ο ΣΠΑΡΤΑΛΙΩΤΗΣ¹

Πόθεν ἀκριβῶς κατήγετο ὁ Κρητὴς οὗτος ἱεράρχης ἄγνωστον. Δὲν ἐγένετο ἀκόμη συναγωγή τῶν περὶ αὐτοῦ εἰδήσεων πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνάδοι. Ὑπερέστησε τὸν Μελέτιον Πηγᾶν, ὁ ὁποῖος καὶ ἀσθενήσας καὶ αἰσθανθεὶς τὸν θάνατον ἐπικείμενον, τὸν μὲν Κύριλλον Λούκαριν ἀφῆκεν ὡς διάδοχόν του², τὸν δὲ Γεράσιμον ὄρισεν ἐπίτροπον τοῦ θρόνου· ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται τὸ πρῶτον τῆ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1601 «Γεράσιμος Ἱερομόναχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου»³, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸ βιβλίον τῶν πρακτικῶν γάμων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας μέχρι καὶ τῆς 3ης Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Φέρεται ἀλληλογραφῶν πρὸς τὸν Κυθηρῶν Λιονύσιον Κατηλιανόν⁴. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπηρεσία του ἐσυνεχίσθη καὶ ὑπὸ τὸν Λούκαριν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1611 μέχρι 5 Ἰουνίου 1612 ὑπογράφεται πάλιν «Γεράσιμος Ἱερομόναχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου»⁵. Τοῦτο δεικνύει ὅτι ἡ ἀναγωγή του εἰς ἀρχιμανδριτὴν ἐγένετο βραδύτερον.

Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἡλικίαν του, θὰ ἔπρεπε νὰ υπολογίσωμεν ὅτι ὡς ἐπίτροπος τῷ 1601 θὰ ἦτο τοῦλάχιστον 30 ἔτων, ἐπομένως ἡ γέννησίς του πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ 1560 καὶ 1570 διάστημα.

Ποῦ ἐσπουδάσεν ὁ Γεράσιμος εἶναι εὐκόλον νὰ συμπεράνωμεν: ἐν μονῇ τινι τῆς Κρήτης, ὅπου ἐκαλλιεργοῦντο ἀκόμη ἐντατικῶς τὰ γράμματα. Ἡ ἀναγωγή του εἰς πατριάρχην ὀφείλεται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον πραγμάτων, εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν του. Πρὸ τῆς ἐκλογῆς του ὁ Γεράσιμος ὑπέβαλεν ὁμολογίαν πίστεως, βεβαιωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως⁶. Ἡ ἀνάδειξις του ἐγένετο ἐν

¹) Περὶ αὐτοῦ: Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης, Συμβολὴ ΕΦ (περ. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας) 28, 1929, σσ. 46-66, 180-205 καὶ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σσ. 682-9. Τὴν Ἱστορίαν ἀκολουθεῖ ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ ἀρθροῦ ἐν ΘΧΕ (= Θρησκευτικῇ, Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ) 2, 1937 σσ. 882α-3. Πρβλ. καὶ τὸ ἀρθρον τοῦ Ε. Γ. Π[αντελάκης], Γεράσιμος Α' πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ΜΕΕ 8, 1929, σ. 119^α.

²) ΕΦ 28, 1929, σ. 51.

³) Αὐτόθι σ. 53.

⁴) Αὐτόθι σ. 314.

⁵) Αὐτόθι σ. 200.

⁶) Ἀρχιμ. Καλλίν. Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπιφυλακείου... τόμος Β' ἐν Κων/πόλει 1904, σσ. 6-7.

Κων/πόλει τῇ 30ῃ Νοεμβρίου 1620, τὸ σχετικὸν δ' ἔγγραφον λέγει μεταξύ ἄλλων «... ἐν αἷς ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριωτάτου καὶ τοῦ ἐκεῖσε κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐκλεγέντα καὶ ζητηθέντα δοσιώτατον ἀρχιμανδρίτην ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατράσι κὺρ Γεράσιμον»⁷. Ὅστε πρὸ τῆς χειροτονίας εἶχε τὸ ὀφρῖκιον τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς (ἐξομολογητοῦ).

Τῇ ἐπομένῃ, 1ῃ Δεκεμβρίου 1620, ὁ Γεράσιμος — ἐψηφισμένος διατελὼν — υπογράφεται ὡς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἰς ἐγκύκλιον περὶ συνάξεως τῶν χρεῶν μετ' ἄλλων δεκαεπτὰ ἀρχιερέων⁸. Ἡ χειροτονία του ἐν τούτοις ἐγένετο ἐν Κων/πόλει καὶ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ «Νοεμβρίου γ', ἡμέρα Κυριακῆ»⁹. Τὴν 7 Μαρτίου τοῦ ἐπιόντος 1621, εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει υπογράφει ἐπιβεβαιωτήριον σιγίλλιον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ μονῆς Λειμῶνος¹⁰.

Ἡ μόρφωσις καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πατριάρχου τούτου γίνονται φανεραὶ καὶ ἐκ τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἠ ἀπέκτησεν ὁ ἴδιος ἢ ἐχάρισεν εἰς ἄλλους ἢ ἄλλοι τοῦ προσέφερον ἢ τοῦ κατέλιπον μετὰ θάνατον. Οὕτω ἀφξάνονται αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς φιλίας του μετὰ τὸν Λούκαριν, τοῦ στενοῦ του συνδέσμου μετὰ τὸν Πηγᾶν καὶ τῆς προστασίας ἣν παρέσχεν εἰς τρίτον τινὰ ἡμικροῖτα ἱερωμένον τὸν Ἰωάννην Διόδιον, τὸν μετέπειτα πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Ἰωαννίκιον (1645 - 1657)¹¹. Ὁ Διόδιος εἶχε μητέρα Κρησσαν, πιθανῶς συγγενῆ τοῦ Σπαρταλιώτου, πατέρα δὲ Κύπριον. Ὁ Σπαρταλιώτης τὸν ἀνεδέξατο ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὸν ἐχειροτόνησεν ἱεροδιάκονον, τὸν ἀνέδειξεν ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν του (26 Ὀκτωβρίου 1628) καὶ μέγαν πρωτοσύγγελλον τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, ἀσφαλῶς δὲ καὶ θὰ τὸν ἐβοήθησεν εἰς τὸ ν' ἀναδειχθῆ Βερροῖας ἀρχιερεὺς (1638). Ὁ Διόδιος ἠσχολήθη ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ

⁷) Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι Διορθώσεις, εἰς τὴν ΝΦ τοῦ Κ. Σάθα, Τεργέστη 1871, σσ. 63-4 (ἐκ τοῦ χειροφ. 242 τοῦ Μετοχ. τοῦ Παναγ. Τάφου ἐκδίδεται).—J. Legrand, BH de XVII s. IV, 1896, σσ. 342-3.—Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, IB (=Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη) 4, 1899, σ. 10.—Κ. Δελικάνης, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5-6.—Ἐπογράφον 23 ἀρχιερεῖς.

⁸) Legrand, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 343-5.

⁹) Μητροφάνης Κριτόπουλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς κώδικας τοῦ πατρ. Ἀλεξ. καὶ ἄλλας πηγὰς ὑπὸ Γερασίμου Γ. Μαζαράκη κεφαλήνης, ἐν Καίρῳ 1884, σ. 15.

¹⁰) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη Α' Κων/πολεις 1885, σ. 174, ἀριθ. 23.

¹¹) Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας, σσ. 699-707.

θείου λόγου, ὁμιλῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀραβιστί, ἢ μεταφράζων τοὺς λόγους τοῦ Σπαρταλιώτου εἰς τὴν ἐπιχώριον γλῶσσαν. Εἰς κοινὸν κώδικα 402 (46) ἐσώθησαν «Λόγοι Γερασίμου Α΄ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας» καὶ ὁμιλία Ἰωάννου (-ικίου) ἀρχιδιακόνου Ἀλεξανδρείας¹².

Τὸ παλαιότερον ἀποκτηθὲν ὑπὸ τοῦ Σπαρταλιώτου βιβλίον εἶναι ἔκδοσις τῶν ἑννέα κωμφοδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν Παρισίοις 1567), φέρον ἐνθύμημα «ἐκ τῶν τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, πῦν δὲ Γερασίμου ἱεροδιακόνου τοῦ Ἀλεξανδρείας»¹³ (Πηγᾶ). Ὁ Λούκαρις ἐπομένως ἐδώρησε τὸ βιβλίον ζῶντος τοῦ Πηγᾶ καὶ πρὸ τῆς εἰς πατριάρχην ἀναδείξεώς του. Ὡστε ἡ φιλία Σπαρταλιώτου - Λουκάρεως ἦτο παλαιὰ (εἰς αὐτὴν ὄφειλετο ἡ ἀνάδειξις τοῦ Γερασίμου εἰς Ἀλεξανδρείας).

Ἴδου τώρα τὰ βιβλία τοῦ Διοδίου ὅσα τῷ ἀφῆκεν ὁ Γερασίμος Α΄. Ἐπὶ βιβλίῳ τοῦ 1612 «Ἐξ ὧν μοι ἐδωρήσατο ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἡμῶν Γεράσιμος Ἀλεξανδρείας Ἰωαννικίῳ τῷ αὐτοῦ μεγάλῳ πρωτοσυγκέλλῳ»¹⁴. Ἡ δωρεὰ αὕτη ἐγένετο ζῶντος τοῦ Σπαρταλιώτου. Εἰς τὸν Διόδιον ἐδώρησεν ὁ Σπαρταλιώτης τὰ Ἄπαντα τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου εἰς ὀκτὼ τόμους¹⁵. Ἄλλο ἀντίτυπον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας¹⁶.

Ἐκ τῶν καταλειφθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πηγᾶ σημειῶ τοὺς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλουτάρχου ἐκδόσεως 1560 «Ἐξ ὧν μοι ὁ μακαρίτης πατὴρ ἡμῶν Μελέτιος κατέλιπε Γερασίμῳ ἱερομονάχῳ»¹⁷. Ἡ αὕτη σημείωσις φέρεται καὶ ἐπὶ ἐκδόσεως 1551 «Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος»¹⁸. «Ἐκ τῶν καταλοίπων Μελετίου Πηγᾶ Γερασίμῳ ἱερομονάχῳ» εἶναι καὶ Ὀμήρου Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια ἐκδόσεως Ἄλδου (1541)¹⁹ καὶ ἀντίτυπον τῶν Λόγων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐκδόσεως 1516²⁰. Ἀπεναντίας φέρεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Σπαρταλιώτης ἠγόρασεν Ἀνθολογίαν ἐκδόσεως 1566 ἐφ' ἧς ἐπέγραψε «Γερασίμου ἱερο-

¹²) (Θ. Μοσχονᾶ - Φιριπιδου), Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι Α΄-Γ΄, Ἀλεξανδρεία, 1945-47, ἐν Α΄ σ. 320. Σπανίως κατάλογοι συνετάχθησαν μετὰ τῆς αὐτῆς προχειρότητος καὶ ἀμεθοδίας ἐτυπώθησαν δὲ μὲ παρομοίαν ἀημελησίαν καὶ ἐπιπολαιότητα μεθ' ὧσων οἱ κατάλογοι τῆς Πατρ. Βιβλ. Ἀλεξανδρείας!

¹³) Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι Β΄, 1947, σ. 96.

¹⁴) Αὐτόθι σ. 46.

¹⁵) Αὐτόθι Β΄ σ. 53 ὁ Γ΄ τόμος, σ. 67 ὁ Ζ΄.

¹⁶) Αὐτόθι σ. 50.

¹⁷) Αὐτόθι σ. 126.

¹⁸) Αὐτόθι σ. 134.

¹⁹) Αὐτόθι σ. 200.

²⁰) Αὐτόθι Γ΄, 1947, σ. 109.

μονάχου»²¹, Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου Ἀρχοναυτικῶν Βιβλία Α' ἐκδόσεως 1574, ἐφ' ἧς «Γερασίμου ἱερομονάχου καὶ τῶν φίλων»²² Σοφοκλέους τραγωδίας ἐκδόσεως 1568 ἐφ' ἧς «Γερασίμου ἱερομονάχου»²³, Θεοδώρου Γραμματικῆς... ἐκδόσεως 1515 ἐφ' ἧς «ἐκ τῶν βιβλίων γερασίμου ἱερομ. τοῦ κρητὸς»²⁴ καὶ πιθανῶς ἀντίτυπον Ὀνειροκριτικῶν τοῦ Ἀρτεμιδώρου ἐφ' οὗ καὶ μόνον «Γερασίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας»²⁵. Πάντα τὰ μνημονευθέντα βιβλία ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σήμερον Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην.

Σημειῶνω ἀκόμη ἐδῶ ὅτι καὶ πρὸς τὸν Μελέτιον Συροῖγον, εὗρεθέντα ἐν Αἴγυπτῳ, ἦλθεν εἰς σχέσεις ὁ Σπαρταλιώτης²⁶.

Παρατρέχω τὴν δρᾶσιν τοῦ Γερασίμου ὡς πατριάρχου, τὰς δυσχερείας, τὰς ζητείας καὶ τὰ ταξίδια, δι' ὧν — ὡς συνήθως τότε — προσεπάθησε νὰ συντηρήσῃ τὸν θρόνον καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν δυσμένειαν τῶν ἐν Αἴγυπτῳ κρατούντων. Μνημονεύω δ' ἐδῶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς τὸν Ἀντώνιον Λεγῆρον (Leger), τὸ πρῶτον δημοσιευθείσης μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Λέοντος Ἀλλατίου²⁷, δι' ἧς ἐπιστολῆς ἀπέκρουσε προτάσεις τῶν καλβινιστῶν: Εἰς τὸν Γερασίμου Α' καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους ὀρθοδόξους πατριάρχας ἀφιέρωσεν ὁ Νικόδημος Μεταξῆς βιβλίον του ἐκτυπωθὲν διὰ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐκείνου προσκαίρου τυπογραφείου ἐν Κων/λει τῷ 1627²⁸. Ὑπενθυμίζω ἐδῶ γράμμα Γερασίμου Α' τοῦ ἔτους 1632 περὶ τοῦ μοναστηρίου Ἀμασγοῦ τῆς Κύπρου²⁹, καθὼς καὶ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν Κρήτην τῶν ἐτῶν 1633, 1634³⁰. Τὰ πλείονα ὁμως τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ἢ ὑπογραφέντων ἐξέδωκεν ὁ Μαζαράκης, σημειώσας ὅτι σώζονται ἐν ἀρχαίῳ κώδικι τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ἦτοι:

α) Εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ Ἐριζῆ τῆς Φιάντζας Κορηλίῳ οἰ·

²¹) Αὐτόθι Β', 1946, σ. 201.

²²) Αὐτόθι σ. 201.

²³) Αὐτόθι σ. 212.

²⁴) Αὐτόθι Γ', 1947, σ. 39.

²⁵) Αὐτόθι Β', 1946, σ. 207. Καὶ ἐπὶ βιβλίου τοῦ 1612 εἰς τὴν σελίδα τοῦ τίτλου «Ἐκ τῶν τοῦ Μελετίου ἱερομονάχου τοῦ ροδίου νῦν δὲ Μελετίου τοῦ Τορνόβου, οὗτος δ' ἀφιέρωται τῷ θρόνῳ Ἀλεξανδρείας εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ. Ὁ Ἀλεξανδρείας Γεράσιμος». Αὐτόθι Β' σ. 41.

²⁶) J. Pargoire, περ. «Échos d' Orient» XI, 1908, σσ. 335-36.

²⁷) Leonis Allatii, De Ecclesiis Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Coloniae 1648, στήλαι 1013-20 (1017-20 ἢ μετάφρασις). Τὸ κείμενον καὶ παρὰ Legrand, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 385-9

²⁸) Legrand, ἐνθ' ἄνωτ. I, 1894, σ. 238.

²⁹) Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰω. Συκουτροῦ, «Κυπριακὰ Χρονικά» 2, 1923, σ. 117.

³⁰) Κ. Ε. Παρασουρά, Τὰ ἐν Κρήτῃ κήματα τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 85-8.

κεία ἄρχεται: *Γραψάσης ἡμῖν τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος* (ἐν Αἰγύπτῳ 1631)³¹.

β') Κορηλίῳ τῷ Ἄγα, πρέσβει Φιλανδρίας ἐν Κων/πόλει (ἐν Αἰγύπτῳ 1634 Μαΐου) ἄρχεται: *τὴν ἀληθινὴν φιλίαν....*³².

γ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτορα Ρωσίας Μιχαὴλ Θεοδοροβίτσην (1 Νοεμβρίου 1632)³³.

δ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτειραν Ρωσίας Εὐδοκίαν καὶ ἄλλη πρὸς βασιλομήτορα Μάρθαν³⁴.

ε') Ἐπιστολὴ πρὸς ἱερέα Χριστόδουλον εἰς Κύπρον (ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1634)³⁵.

ς') Σιγίλλιον (1631) παρέχον προνόμια εἰς αὐτοκράτορα Ρωσίας. ἄρχεται: *Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς*³⁶.

ζ') Ἐπιστολὴ πρὸς Κορηλίον Ἄγαν 1631. ἄρχεται: *Γραψάσης ἡμῖν τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος περὶ τῶν χρημάτων....*³⁷.

η') Τῷ μητροπολίτῃ Σεργῶν κὺρ Δανιὴλ (1631) ἄρχεται: *Μετὰ τὸ γεγραφεῖν ἡμᾶς τῇ σῇ πανιερότητι...*³⁸.

θ') Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ πατᾶ Ἀρσενίῳ εἰς Βλαχίαν ἄρχεται: *Μὴ νόμιζε, ἄγιε ἀρχιμανδριῖτα, ἐπιλαθέσθαι τῆς σῆς λογιότητος* (1631)³⁹.

ι') Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ Λαμπαδαριῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. ἄρχεται: *Πρὸς δέ γε τῷ γινώσκειν ἡμᾶς...*⁴⁰.

ια') Τῷ βασιλεῖ Μοσχόβου (2 Μαΐου 1632) ἄρχεται: *Καὶ ἐγνωρίσθηκεν εἰς τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τοῦτον τὸν δυστυχεστάτον καιρὸν....*⁴¹.

ιβ') Πρὸς πατριάρχην Ἱεροσολύμων Θεοφάνην (1632, ἐλαφηβολιῶνος ζ' ἐπὶ ι')⁴².

ιγ') Τῷ ἐπισκόπῳ Λεοντίῳ Νεαμέσης (Κύπρου). (Ἐν Μέμφει

³¹) φ. 104 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, Μητροφ. Κριτόπουλος σσ. 6-9.

³²) φ. 113 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, ΕΦ 28, 1929, σσ. 199-200.

³³) φ. 107 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, ΕΦ 28, 1929, σσ. 180-4.

³⁴) φ. 101 τοῦ κώδ. Τμημά του ἔδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, Μητροφ. Κριτόπουλος σ. 8 σημ.

³⁵) Ἐδημοσιεύθη αὐτόθι (Μητροφ. Κριτόπ.) σσ. 10-11.

³⁶) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, ΕΦ 28, 1929, σσ. 50-4.

³⁷) Ἐδημοσιεύθη, ἔνθ' ἄνωτ. σσ. 54-5.

³⁸) Ὅμοίως σσ. 55-6.

³⁹) Ὅμοίως σσ. 56-7.

⁴⁰) Ὅμοίως σσ. 57-8.

⁴¹) Ὅμοίως σσ. 59-62.

⁴²) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η, ΕΦ 28, 1929, σσ. 186-7.

τῆς Αἰγύπτου ἀγλβ' < 1632 > ἑκατομβαιῶνος γ' ἐπὶ δεκάτῃ⁴³.

ιδ') Τῷ ἐπισκόπῳ Σαλείας καὶ Κυρηνίας εἰς Κύπρον (ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1634)⁴⁴.

ιε') Προτρεπτικὸν περὶ καθιερώσεως θείων ναῶν (ἐν Κρήτῃ 1633)⁴⁵.

ισ') Πρὸς Ἰωάννην τὸν Κολωνῶν τὸν ἐν Κρήτῃ (8 Μαΐου 1633)⁴⁶.

ιζ') Συμφωνία μετὰ τοῦ Σινᾶ (7 Μαΐου 1634)⁴⁷.

ιη') Τῷ πατρὶ Γαβριήλ εἰς Ἱερουσαλὴμ οἰκεία (1632)⁴⁸.

ιβ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτορα Ρωσίας (1635)⁴⁹.

*Ἄλλα ἔγγραφα διαφόρων ἐτῶν καταγράφει ἢ δημοσιεύει ἀποσπασματικῶς ὁ αὐτὸς ἱστοριογράφος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης⁵⁰.

Ε Ρ Γ Α

Συνήθως πιστεύεται ὅτι εἰς τὸν Σπαρταλιώτην ἀφορᾷ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου: «Ὁὗτος συνέθετο λόγους πολλοὺς σωζομένους μέχρι τοῦδε [1789] ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου ἐν Καίρῳ τῆς Αἰγύπτου. Ἀνέγνων καὶ διατρίβων ἐκεῖσε λόγον αὐτοῦ ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ λέγει ὅτι οὐχ ὑπέκειτο ἢ Θεοτόκος τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι»⁵¹. Ἄλλ' οἱ σωθέντες ἐν Καίρῳ λόγοι εἶναι τοῦ Παλλαδά, οἱ μόνου δ' ἑννέα οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν Σπαρταλιώτην δὲν περιλαμβάνουν λόγον εἰς τὴν Κοίμησιν⁵². Ἐπὶ πλέον ὁ Σπαρταλιώτης, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως, εἶχετο μὲν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ τῆς φιλοπροτεστάντικῆς μερίδος· ἀπεναν-

⁴³) Ὁμοίως: Αὐτόθι σσ. 188-90.

⁴⁴) Ὁμοίως: Αὐτόθι σσ. 190-2.

⁴⁵) Ὁμοίως σσ. 193-4.

⁴⁶) Ὁμοίως σσ. 191-6.

⁴⁷) Ὁμοίως σσ. 197-8.

⁴⁸) Ὁμοίως σ. 199.

⁴⁹) Ὁμοίως σσ. 201-4.

⁵⁰) Αὐτόθι σσ. 196, 198-9. Συμφώνως πρὸς ἐπιστολὴν ἀρχιμανδρίτου Φιλοθέου ἀγιοταφίτου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως 15 Ὀκτ. 1626 «ἦλθεν ὁ πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας κύριος Γεράσιμος ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν». *Orientalia Christiana* XXX, 1933, σσ. 36.

⁵¹) Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Κωνίλις 1870, σ. 131. Ἐκ τούτου παρεσώθη ἴσως ὁ Ε. Γ. Παντελάκης ΜΕΕ 8, ἐνθ' ἄνω.

⁵²) Βλέπε εὐθὺς κατωτέρω.

τίας ὁ Παλλαδᾶς εἶναι ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖ σπουδάσας καὶ δυνάμενος νὰ ἔχη ἐπηρεασθῆ ὑπὸ τῶν λατίνων θεολόγων. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος οὗτος ἔργον τοῦ Σπαρταλιώτου.

Ἄλλ' οὔτε Ρητορικὴν ἔγραψεν ὁ αἰίδιμος πατριάρχης. Ἡ Ρητορικὴ συνεγράφη ἀποδεδειγμένως ὑπὸ τοῦ Παλλαδᾶ, ἡ δὲ σύγχυσις προῆλθεν ἐκ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. υμθ' (= 449) πατριακοῦ κώδικος, περιέχοντος καὶ ἔργα τοῦ Γερασίμου Β' Παλλαδᾶ, εἰς τὸν Γεράσιμον Α' ⁵³.

Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, οὔτε Αἰνίγματα ἔγραψεν ὁ Σπαρταλιώτης. Τὰ ἀποδοθέντα αὐτῷ 14 αἰνίγματα ⁵⁴, εἶναι γνωστῶν ἢ ἀνώνυμων συγγραφέων, ὡς Ἰωάννου τοῦ Μαυροπόδος καὶ ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τεχνοτροπίας φαίνονται 11. - 13. αἰ. «ἀπλὴ συλλογὴ ἕξ ἀρχαιοτέρως». Ὁ Παλλαδᾶς ὑπῆρξεν ὁ συλλέκτης.

Περισσότερον ἀσφαλές φαίνεται ὡς ἔργον τοῦ Σπαρταλιώτου ἡ «Ἀκολούθια ὑπὲρ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Νείλου» ἣτις ἐτελεῖτο πρότερον κατὰ τὴν ἐπομένην Κυριακὴν τῆς Ἀναλήψεως, νῦν δὲ μετετέθη τῇ Κυριακῇ τῶν Ἁγίων Πάντων». Παρεδόθη διὰ μεταγενεστέρων κωδίκων, αἱ περὶ τῆς πατρότητος μαρτυραὶ εἶναι λήγοντος τοῦ 18. ἢ ἀρχομένου τοῦ 19. αἰ. καὶ ἐξεδόθη ⁵⁵.

Εἰς τὸν Γεράσιμον Α' προσγράφει ὁ Γερ. Γ. Μαζαράκης ⁵⁶ καὶ τοὺς ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Σλς' 1278, περιέχοντι λόγους τοῦ μετ' αὐτὸν καὶ πρὸ τοῦ Παλλαδᾶ πατριαρχεῦσαντος Ἰωαννικίου (1645-1657), ἐννέα «*Λόγους Πατριάρχου Γερασίμου*», ἣτοι

α') Περὶ Πίστεως.

⁵³) Ἰ. Σακκελίωτος, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη σ. 203. Τὴν πλάνην τοῦ Σακ. ἠκολούθησεν ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης, ΕΕΒΣ 5, 1928, σ. 253 σημ. 4.

⁵⁴) Τρ. Α. Εὐαγγελίδου, Πατρ. Ἀλεξ. Γερασίμου τοῦ Σπαρταλιώτου αἰνίγματα ΕΦ 31, 1932, σσ. 281-98 (τὰ κείμενα ἐν σσ. 295-8). Τὸν κώδικα τὸν περιέχοντα λέγει ὁ Τρ. Εὐαγγ. ὅτι ἐδώρησε τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀνεύρομαι. Ὅτι τὰ αἰνίγματα δὲν εἶναι τοῦ Σπαρταλιώτου, ἀπέδειξεν ὁ ἀείμν. Σωφρόνιος Ἐστρατιάδης περ. Ρωμανὸς Μελωδὸς 1, Ὀκτώβρ. 1932, σσ. 154-60. Τοῦτο παρεδέχθη εἰτα καὶ ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης, ΕΦ 32, 1933, σσ. 141-3.

⁵⁵) Περιγραφὴ τῶν κωδίκων: Γ. Χαριτάκης, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 190-1, Φιριππίδης: ΕΦ 38, 1939, σ. 432. Πρβλ. Τρ. Εὐαγγελίδην: ΕΕΒΣ 5, 1928, σ. 253. Τὸ κείμενον ὑπὸ Ἀθ. Παπαδ. Κερραμέως *Varia Graeca Sacra*, Πετροῦπολις 1909, σσ. 202-12, περὶ ἧς ἐκδόσεως πρβλ. Σωκράτ. Κουγέαν περ. Λαογραφία 3, 1911, σσ. 301-6.

⁵⁶) ΕΦ 28, 1929, σ. 205.

β') Εἰς τὸ: Ἄναστας ὁ Ἰησοῦς ἔστι ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτοῖς: εἰρήνη ὑμῖν.

γ') Εἰς τὸ: Ὁ δὲ πλείστος ὄχλος ἔστρωσαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ.

δ') Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν.

ε') Λόγος ἀναρχος, Ἦκουσαν οὕτω καὶ εἶδαμεν φωνὴ λέγει τοῦ ἀδελφιδουῦ μου.

ς') Εἰς τὴν Α' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν.

ζ') Ὁμιλία εἰς τὴν δεκάτην Κυριακὴν τοῦ Ματθαίου.

η') Ὁμιλία εἰς τὴν μετὰ τὴν Ὑψωσιν Κυριακὴν, καὶ

θ') Ὁμιλία εἰς τὸν Ἅγιον Μάρκον, Κυριακὴ πρὸ τῶν Φώτων.

Μόνη ἡ παραβολὴ τῶν κειμένων θὰ ἠδύνατο νὰ δείξῃ ἂν οἱ λόγοι ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Σπαρταλιώτου.

Δισταγμούς τινες ἔχει τις καὶ διὰ τὰ ὑμνογραφικὰ κείμενα ὅσα φέρονται ὡς «Γερασίμου Πατριάρχου». Ἄν ἡ ἀκολουθία εἰς τὴν ἀνάβασιν τοῦ Νείλου εἶναι τοῦ Σπαρταλιώτου (καὶ ἡ περὶ τούτου πληροφορία δὲν εἶναι παλαιά), καὶ ὁ πατριάρχης οὗτος συνέθετεν ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, πράγμα ἀναμφισβήτητον διὰ τὸν Παλλαδᾶν.

Εἰς τὰ Μηναιῖα εὐρίσκει τις τὰ ἐπόμεγα στιχηρὰ ἰδιόμελα εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας (18 Ἰανουαρίου), ἐπ' ὀνόματι Γερασίμου Ἀλεξανδρείας:

Ἦχος α': α') *Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τὰς ἐν τῷ κόσμῳ θλίψεις β')*
Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐαντῆς θησαυροὺς γ') *Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ*
ἄνθρωπον ἐν ἀρχῇ ἔπλασεν.

Ἦχος πλ. β': *Δεῦτε συννεφρανθῶμεν πάντες οἱ γηγενεῖς*⁵⁷.

Ταῦτα πάντα εἰσῆχθησαν εἰς τὰ νεώτερα Μηναιῖα, ζῶντος δὲ τοῦ Παλλαδᾶ δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ ἔντυπα⁵⁸. Τοῦτο, νομίζω, ὅτι εἶναι εἰς λόγος διὰ νὰ μὴ προσγραφοῦν εἰς τὸν Σπαρταλιώτην.

⁵⁷) Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ: Μηναιῶν Ἰανουαρίου, ἔκδ. δ', Ἐνετία 1872, σ. 139.

⁵⁸) Π.χ. Ματθαίου Γαλατιανοῦ; Μηναιῶν Ἰανουαρίου, Ἐνετίησι 1703.

B'

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Β΄ Ο ΠΑΛΛΑΔΑΣ¹

Πολλῶ σπουδαιότερα τοῦ Γερασίμου Α΄ ὑπῆρξεν ἡ προσωπικότης Γερασίμου τοῦ Β΄. Τὸ γεγονός ὅτι ἔχομεν πολλές εἰδήσεις περὶ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ἔργων του, εὐκολύνει τὴν περὶ αὐτοῦ ἔρευναν, ἀλλὰ θ' ἀπαιτηθῆ νὰ ἐκδοθοῦν συστηματικῶς τὰ γραπτὰ του διὰ νὰ γνωρίσωμεν αὐτὸν καλύτερον.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Σκιλλοῦς τῆς Πεδιάδος². Ὁ πατὴρ του ἐλέγετο Θεόδωρος, ἦτο πρωτοπρεσβύτερος καὶ ρήτωρ—πρωτοπαπᾶς δηλαδὴ καὶ ἱεροκῆρυξ—κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ περιόδῳ, ὅτε ἡ Ὁρθοδοξία ἦτο ἀνεκτοτέρα. Εἶχε δ' ὁ Θεόδωρος καὶ ἄλλον υἱόν, Στέφανον ὀνόματι, ἱερέα, περὶ οὗ περαιτέρω. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Θεοδώρου γνωρίζεται ἐν κώδ. 1592, 12 τῆς μονῆς Καρακάλλου «*Λόγος Θεοδώρου ἱερέως Ἁλλαδᾶ, ρηθεις εἰς τὴν ἁγίαν Αἰκατερίναν τοῦ Κάστρου εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων 10 Μαρτύρων*» κατὰ τὸ 1633³, ὅτε ὁ Θεόδωρος δὲν εἶχεν ἀναχθῆ ἀκόμη εἰς τὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ ὑπάτον ἐν Κρήτῃ ἀξίωμα (μὴ ἐπιτροπομένης τῆς ἀσκήσεως ὑπὸ ὀρθοδόξου τοῦ ἀρχιερατικοῦ). Ἄγνωστον ἂν ἐσυγγένευε πρὸς τὸν σύγ-

¹) I. Παλαιότερα περὶ αὐτοῦ εἰδησιογραφία (ἢ κυριώτερα): α) Καϊσάριος Δαπόντες, Κατάλογος Ἱστορικός, παρὰ Κ. Σάθα MB (= Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη) 3, 1872, σσ. 84-7 (= *Erbsiceanu, Croniciarii Greci*, Bucaresti 1888, σσ. 99-101). Ὁ Δαπόντες πρῶτος δίδει εἰδήσεις περὶ χειρογράφων τοῦ Παλλαδᾶ καὶ δημοσιεύει ἐκτενὴ ἐπιστολὴν του.—β) Δημήτριος Προκοπίου, Ἀπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν, παρὰ Κ. Σάθα MB 3, 1872, σσ. 481-2. γ) Ἀθ. Κομν. Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Κων/πολις 1871, σ. 131.

II. Νεωτέρα βιβλιογραφία: Χρ. Παπαδόπουλος, ΕΦ 8, 1911, σσ. 246-50, 256-63. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας σσ. 722-37.—Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης, Συμβολή... ΕΦ 30, 1931, σσ. 411-54. Georg Hofmann: Samuel Karasoules und Papst Klemens XI, ἐν *Orientalia Christiana* XIII, 1928, σσ. 81-178, ἰδίᾳ σσ. 85-6 καὶ σσ. 99-103, 121-3 ὅπου ἀλληλογραφία. Ε. Γ. Π[αντελάκης], Γεράσιμος Παλλαδᾶς MEE 8, 1929, σ. 119α καὶ Α. Π. Π., Γεράσιμος Παλλαδᾶς ΘΧΕ 2, 1937, σ. 883αβ.

²) Σημείωμα κώδικος: «*Συνταγματικὸν Γερασίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κρητὸς ἀπὸ χωρίου ὀνόματι Σκιλλοῦς...*» Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2, 1890, σ. 128.—Περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Σκιλλοῦς βλέπε Χρ. Πέτρου Μεσογειίτην, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 343 σημ. 2 καὶ αὐτόθι σ. 374.

³) Ὁ Λάμπρος, Κατάλογος Β΄ σ. 547α (Εὔρετήριον) μετέβαλεν τὸν ἱερέα εἰς ἱατρόν!

⁴) Λάμπρος, Κατάλογος Α΄, σ. 139σ.

χρονον τοῦ Σπαρτιλιώτου Κρήτα ζωγράφου Ἰερεμίαν Παλλαδά⁵, καὶ πρὸς τὸν σύγχρονόν του (τοῦ Γερασίμου Β') Γεώργιον Παλλαδά⁶, Κρήτα ὁμοίως σύνδικον, συναντώμενον ἐν Βενετία τῷ 1683^ο. Καὶ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του καὶ τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα ἄγνωστα, καθὼς καὶ ὁ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης (1645-1669, Μεγάλον Κάστρον) βίος του.

Ὁ ἐγγύτερος πρὸς τὸν Παλλαδᾶν βιογράφος του εἶναι ὁ ἐκ τῶν διαδόχων του Γεράσιμος Γ' ὁ Γημάρης, ἀπὸ Μετρῶν γενόμενος Ἀλεξανδρείας (1783-88), Λέριος τὴν πατρίδα, συναγαγὼν τὸ ἔργον τοῦ Γερασίμου Α' καὶ προτάξας τὸν βίον του. Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ βίου (20 Μαΐου 1785) ἀπεῖχε τόσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Παλλαδᾶ (περὶ τὰ 70 ἔτη), ὥστε αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίες νὰ μὴ εἶναι πᾶσαι ἀσφαλεῖς καὶ πισταί. Ἀνθολογῶ τινὰς ἐξ αὐτῶν. «Πατρικοῖς καὶ μητροκοῖς ἀναλώμασι περὶ τὰς ἐν τῇ Βενετία ἀκαδημίας ἀρίκετο...»⁷. Ὡς πρὸς τὰς σπουδὰς του καὶ τὴν γλωσσομάθειάν του «καὶ γὰρ μετὰ λατίνων οἶδε καὶ γράφειν καὶ λέγειν ἀπαρεμποδίτως τὰ ρήματα ἑλληνιστὶ καὶ ἑβραϊστὶ»⁸. Ὡς πρὸς τὴν διαμονὴν του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τοῦ Χάνδακος «Οὗτος λοιπὸν ὁ εἰς μετ' ὀλίγον ἐν Εὐρώπῃ τὰς διατριβὰς ποιούμενος προσεκαρτέρει εἰδεῖν (τί) τὸ τέλος ἔσται τῶν ἐν Κρήτῃ Χάνδακι καὶ γὰρ ἐβαρύνετο τῇ πολυχρονίῳ τῶν Τούρκων πολιορκία, μαθὼν δὲ τὴν τοῦ Χάνδακος ἄλωσιν καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν τῶν ἀθλίων καὶ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ ἀρπαγὴν καὶ οἷα εἰκὸς θρηνησας καὶ εἰπὼν, ὡς τοῦ Χριστοῦ δούλος πιστότατος, ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν κατῆρεν εἰς Πελοπόννησον, ἐνθα πολλοὺς τῶν πατριωτῶν ἐγγενεῖς ἐντυχῶν συνετραγῶδει τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὴν Καστορίαν ἀρίκετο μητροπόλιν τῶν Ἀχριδῶν οὖσαν, ἐν ἧ' διδάσκαλος ἐχρημάτισεν εἶτα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ...ἀναδείκνυται (πατριάρχης) ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Καστορίας προσκληθείς· καὶ γὰρ ἦν πρότερον ἐκεῖσε βραχύτατον χρόνον διδάξας»⁹.

Ἄλλ' ὁ μὲν πατὴρ τοῦ Γερασίμου δὲν ἀπέθανε κατὰ τὴν ἄλωσιν (ἀφοῦ ὁ υἱὸς του Στέφανος τὸν διεδέχθη ὡς πρωτοπαπᾶς!) ἀλλὰ πρὸ

⁵) Περὶ οὗ ὁ Κ. Ἀμαντος, Συναίτικὰ Μνημεῖα Ἀνέκδοτα (1928) σσ. 55-6 καὶ Δ. Σισιλιάνος, Ἑλληνες Ἀγιογράφοι μετὰ τὴν ἄλωσιν σσ. 93-4. Πρβλ. καὶ ΕΦ 28, 1929, σσ. 195-6.

⁶) Legrand, BH de XVII s. V, 1903, σ. 135.

⁷) ΕΦ 30, 1931, σ. 412.

⁸) Αὐτόθι σ. 413.

⁹) Αὐτόθι σσ. 413-4.

ἡ διαρκούσης αὐτῆς. Ὁ Γημάρης δ' ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὴν θητείαν τοῦ Παλλαδᾶ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ φαντάζεται αὐτὸν προσκαρτεροῦντα ἐπὶ 25 δλόκληρα ἔτη ἐν Ἰταλία τὸ τέλος τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου! Τὰ δύο μικρὰ ταῦτα παρατηρήματα θὰ πείσουν τὸν ἀναγνώστην ὅτι ἀσφαλέστερον θὰ γνωσθῆ ὁ Παλλαδᾶς ἐκ τῶν πληροφοριῶν ὅσας τυχὸν δίδει εἰς τὸ ἔργον του περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δὴ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του.

Οὕτω κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου (Κρητῆς εἰς τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς) ἦτο ἐνῆλιξ, ἀφοῦ ἐστιχοῦργει θρηῖνον¹⁰ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τῆς συμφορᾶς εἰς μορφὴν ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου καὶ γλώσσαν δημοδεστέραν. Ἀπὸ τὸν ὕμνον αὐτὸν καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας εἴκοσιν «*ἐτέροις στίχους*»¹¹, φαίνεται ὅτι ἦτο ἥδη ρασοφόρος καὶ ἐγένετο αὐτόπτης τῶν δυστυχημάτων. Οὐδαμοῦ τολμᾷ νὰ ὑβρίσῃ φανερῶς τὸν κατακτητὴν¹², ἀπεναντίας ὅμως ὕμνεῖ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων, διηγεῖται τὰ βάσανα τῶν προσφύγων, οἱ ὅποιοι ἠναγκάσθησαν, λόγῳ τῶν παθημάτων των ἐν τῇ ξένῃ (στροφαὶ 29-31) νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ὑποδουλωθεῖσαν πατρίδα (στροφαὶ 32-33), ὅπου πλέον οἱ ναοὶ μετήλλαξαν εἰς «*πλάνης κατοικητήρια*» καὶ οἱ ἐναπομείναντες εἶναι μικροί, τὰ δὲ λείψανα τῶν χριστιανῶν «*καὶ μηδὲ κἄν νὰ τὰ κλάψωμεν τολμοῦμεν... ἀλλ' οὔτε κἄν δὲν τὰ ψάλλομεν*!» (στρ. 37-38). Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἠνάγκασε τὸν Γερασίμον νὰ ἐκπατρισηθῆ. Πάντως ἔζησε καὶ εἰς τὰ Χανιά, τὰ ὅποια λόγῳ τῆς ἀπὸ τοῦ 1645 καταλήψεως των ὑπὸ τῶν Τούρκων θὰ εὐημέρουν ἤδη καὶ θὰ ἠσύχαζον ἐνῶ τὸ Μεγαλόκαστρον θὰ ἐκάπνιζεν ἔτι, εἶχον δὲ πρὸ πολλοῦ τακτοποιημένα τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ὅτι ἐκήρυξεν εἰς τὰ Χανιά φαίνεται ἀπὸ σημειώσεις εἰς λόγους του περιεχομένους εἰς κοζαντικὸν κώδικα: «*Ἐρρέθη εἰς τὰ Χανιά, ἔρρέθη εἰς Κυδωνίαν*»¹³.

Εἰς ἐμὲ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ Παλλαδᾶς, καθ' ὃ νῆος καὶ ἀδελφὸς πρωτοπαπᾶ, ἐσπούδασεν ἢ εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἐνετίαν Πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου ἢ, πιθανώτερον^{13α}, εἰς τὸ περίφημον ἐν Ρώμῃ

¹⁰) ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 348-54.

¹¹) Αὐτόθι σ. 355.

¹²) Ἐξαίρεσει τῶν περὶ βεβηλώσεων ναῶν διαμαρτυριῶν του.

¹³) Ἀντωνίου Σιγάλας, Ἀπὸ τὴν Πνευματικὴν Ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας Α. Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθήκαι Λυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 33 λόγοι 3 καὶ 4: Κακῶς ἀνεγγώσεν ὁ Σιγάλας «*ἐρρέθη εἰς Κυδωνίας*!» (=Ἀἰβαλί). Ὁμοίως κακῶς ἀνεγγώσεν αὐτόθι «*Γερασίμον πρὸς τὸν Καστορίας λόγος*» ἀντί: «*Γερασίμον πρὸς τὴν Καστορίας...*». Ὁμοίως κακῶς ἀνεγγώσθη αὐτόθι: «*Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν καὶ ἠγάπησας τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια*», ὅπου ὁ καὶ οὐδὲν νόημα ὑπηρετεῖ.

^{13α}) Ἐὰν ἐσπούδαζεν εἰς Padova θ' ἀνεφέρετο (ὡς ἀναφέρεται ὁ Πηγάς

Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (ἰδρυμένον ἀπὸ τοῦ 1577) εἰς ὃ θὰ μετέβη μέσῳ Ἑνετίας, εἰς Ἑνετίαν δὲ θὰ ἔφθασε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰονίων Νήσων (Κερκύρας). Ἐκεῖ θὰ ἠδύνατο νὰ σχετισθῇ μὲ τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς μὲ τοὺς ὁποίους μετὰ ταῦτα ἀλληλογραφεῖ. Ὑποχρέωσιν δὲ εἶχε μετὰ τὰ πέρας τῶν σπουδῶν του νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν γενέτειραν διὰ νὰ ἐργασθῇ ὡς ἱερωμένος, κῆρυξ τοῦ Ἐὐαγγελίου καὶ διδάσκαλος. Ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸν δογματικὸν προσανατολισμὸν τοῦ Παλλαδᾶ, ὑπηρετήσαντος τὴν ὑπόδουλον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, δὲν μοῦ φαίνεται δυσκόλως στηριζόμενος: οἱ πλείονες τῶν ἐκ τοῦ Κολλεγίου ἐξεληθόντων, ὅπου ἠκολούθουν τὸ *ritus* (τυπικὸν) τῆς Ἀνατολῆς, ἐπανεύρισκον ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἀληθὲς δόγμα, μόλις εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κατ' ἐμὲ κριτὴν, ἀποκλείεται νὰ εὐρέθῃ ὁ Παλλαδᾶς εἰς Ἡπειρον ἢ Πελοπόννησον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Αἱ ἀντίθετοι εἰκοτολογίαι στηρίζονται εἰς ἀλληλογραφίαν δυσανάγνωστον καὶ μὴ μελετηθεῖσαν μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς¹⁴. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἀβέβαια περὶ σπουδῶν.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Παλλαδᾶ. Περὶ τοῦ πατρός του Θεοδώρου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀφοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοπαπᾶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Στέφανος. Ὅντως, οὗτος εὐρίσκεται ἀπὸ τοῦ 1672 τοῦλάχιστον εἰς Ζάκυνθον, ὅτε — 7 Ἰουλίου 1672 — ἐπικυροῖ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ἑλληνικὸν ἔγγραφον: «*Στέφανος Παλλαδᾶς πρωτοπαπᾶς Κρήτης καὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου κατ' ἀμφοτέρως τὰς διαλέκτους ταπεινὸς κῆρυξ ἀποφαινομαι...*»¹⁵, ἕτερον Ἰταλικὸν τοῦ 1675 καὶ τρίτον ἑλληνιστὶ συντεταγμένον τῆς 21 Σεπτ. 1675¹⁶. Βραδύτερον ὁ πρωτοπαπᾶς οὗτος ἴδρυσεν τὸν ἐν τῇ πόλει Ζακύνθῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου¹⁷, πρέπει δὲ καὶ ν' ἀπέθανεν ἐν Ζακύνθῳ.

καὶ ὁ Συριγὸς) ὑπὸ τοῦ Nic. Comneni Paradopoli, Hist. Gymn. Patavini I-II, Ἑνετία 1724-26, μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν ἐκεῖ Ἀνωτάτων Σχολῶν. Δὲν καταλέγεται ὅμως.

¹⁴) Π. Ἀρβαρινοῦ, Γεράσιμος Παλλαδᾶς ἐν «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 183β-4α. Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ἐδιδασκαλευσεν εἰς Παραμυθίαν καὶ Ἄρταν περὶ τὸ 1690, ἐνῶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο διετέλει ἤδη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁμοίως ὅτι ἐπεσκέφθη τὰ Ἰωάννινα διδασκαλεύοντος τοῦ Σπυριδῶνος Τριανταφύλλου. Ἄλλ' ἐκ τῆς περαιτέρω σ. 186α δημοσιευομένης ἐπιστολῆς τοῦ Παλλαδᾶ «*Τῷ σοφῷ Σπυριδῶνι Τριανταφύλλου Γεράσιμος*. Ἄρχεται: *Τῶν μελισσῶν ζωφίσις πύλων...*» ὑποτιθεμένης τοῦ 1661, δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ Γεράσιμος ζῆ εἰς Ἡπειρον, ἀπεναντίας φαίνεται μακρόθεν γράφων.

¹⁵) Α. Χ. Ζώη, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 120.

¹⁶) Αὐτόφθι σσ. 120, 131.

¹⁷) Α. Χ. Ζώη, «Κρητικὴ Στοά» 2, 1909, σσ. 95-6.

Ὡς γνωστὸν οἱ ἀκολουθήσαντες τοὺς συνθηκολογήσαντας Ἐνετοὺς Κρήτες ὁρθόδοξοι ἱερεῖς συνεκεντρώθησαν τὸ πρῶτον ἐν Κερκύρα, ἐκεῖθεν δ' ἠναγκάσθησαν νὰ μετασταθμεύσουν εἰς τὰς ἄλλας ὑπὸ τὴν Ἐνετιάν νήσους· ἡ ἔρευνα θὰ δείξῃ πόσοι καὶ ποῖοι ἦσαν οὗτοι καὶ ποῦ μετέβησαν, πιθανῶς δὲ τότε θὰ δοθῇ καὶ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὰ περὶ Γερασίμου Παλλαδᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τὴν βιογραφίαν του χοῦσις ἐγένετο συλλογὴς τινος ἐπιστολῶν, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήχθησαν τὰ κάτωθι ἀμφίβολα: ὅτι μετέβη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐνετιάν, εὐρυτάτης τυχῶν μορφώσεως· ὅτι δῆθεν μὴ δυναθῆις νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Κρήτην, καταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διέτριψε χρόνον τινα ἐν τῇ (ὁμοίως τουρκοκρατουμένη Πελοποννήσῳ¹⁹) ὡς διδάσκαλος, διατρέπων ἐν τῇ ρητορικῇ αὐτοῦ ἱκανότητι καὶ τῇ μεγάλῃ παιδείᾳ. Ὅτι ἐπεσκέφθη τὰ Ἰωάννινα, καθ' ὃν χρόνον ἐδίδασκεν ἐκεῖ ὃ ἐν Κερκύρα χρηματίσας διδάσκαλός του Σπυρίδων Τριαντάφυλλος· ὅτι ἐπὶ τινα ἔτη ἐχορημάτισε δις διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ καὶ Παρραμυθίᾳ, ταῦτα δὲ πάντα μεταξὺ τοῦ 1650 καὶ 1685¹⁹.

Λυσιόλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ συνδυάσῃ τὶς ὡς ἀνωτέρω εἰδήσεις πρὸς ὅσα ἐγὼ αὐτὸς ἐξέθηκα προηγουμένως· ἀλλὰ τὸ ἀπρόσιτον σήμερον τῶν ἐπιστολῶν, καθιστᾷ δυσεπίλυτον ἐξ εἰκασιῶν τὸ ζήτημα. Πάντως ἡ ἐν Ἡπειρῷ ὑπηρεσία τοῦ Γερασίμου ἐρμηνεύει τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς ἀρχιερέα Καστορίας. Πότε ἀκριβῶς συνέβη τοῦτο, ἀγνωστον, διότι ἱκανοποιητικὸς ἀρχιερατικὸς καταλόγος τῆς ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχαιοῦν ὑπαγομένης ταύτης μητροπόλεως δὲν ἔχομεν²⁰. Διὰ τοῦ τίτλου τούτου «ἀπὸ Καστορίας» καὶ «πρώην Καστορίας» διακρίνεται ὁ Παλλαδᾶς ἀπὸ τὸν Σπαρταλιώτην, γενόμενον Ἀλεξανδρείας διὰ χειροτονίας. Πόσον χρόνον ὅμως διετέλεσε Καστορίας καὶ πόσον χρόνον ἔμεινε «πρώην Καστορίας», ἀνευ ἄλλου θρόνου, ἀγνωστον. Τὸν Μάϊον τοῦ 1686²¹ τῷ ἐδόθη ἡ Ἀδριανούπολις «ἐπιτροπικῶς». Σχετικῶς πληροφοροεῖ ἡμᾶς ὁ Κ. Λαπώντες ἐν τῷ Χρονογράφῳ του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀδριανούπολις ἀρπαλίκι εἰς τὸν Δραγουμᾶνον».

¹⁹) Ἡ εἰς τὰ ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς φρούρια αὐτῆς;

¹⁹) Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξ. σ. 722, ἀντλῶν ἀπὸ τὰ ἐν «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 183-4. Ἀπὸ τοῦ Παπαδοπούλου ἀντλῶν οἱ μεταγενέστεροι (1935 ἔξ.) γράψαντες. Ἀλλὰ τὰ πλεονα τῶν ἀνωτέρω ἀρκεῖν εἰς ζωηρὰν φαντασίαν τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ μᾶλλον ἢ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Παλλαδᾶ.

²⁰) Τῷ 1657 Καστορίας διατελεῖ ὁ Γερόθεος. Πρβλ. περ. «Ἑλληνικά» 2, 1929, σ. 164. Τὸν πληρέστερον κατάλογον ὑπὸ Θ. Παπακωνσταντίνοῦ ὄρα ἐν ΜΕΕ 16, 1930, ἐν λέξει Καστορία σ. 16γ.

²¹) Θεαγένους Λιβαδᾶ, Βίος Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, ἐν Ἀλ. Μ. τοῦ ἐξ Ἀπ. Ἐπιστολαί Ρ', ἐν Τεργέστη 1879, σ. 4ε'.

‘Ο Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων ἐχοντας πολλὰ ἔξοδα τοῦ σεφερίου καὶ τὸ ζιαμέτι ὅπου εἶχε δὲν τὸν ἐφθανεν, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν ἐπίτροπον νὰ τοῦ δώσῃ τὴν μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως ἀρχιερατικῶς, καὶ τοῦ τὴν ἔδωκε, καὶ ἔβαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας (ὁ ὁποῖος ὕστερον ἐγένε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας) ν’ ἀποτελῆ [=ἐπιτελῆ] τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς νὰ παίρῃ τὸ εἰσόδημα»²². ‘Ο αὐτὸς Δαπόντες βεβαιοῖ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος «ἔκαμε Ἀδριανουπόλεως τὸν ἀπὸ Καστορίας σοφώτατον Γεράσιμον»²³. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου, ὁ ὁποῖος φέρεται ἀρχιερατεύων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀδιακόπως ἀπὸ 1644-1686 ἢ καὶ 1690, ὀρίζεται ὡς πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς ἀσφαλῶς²⁴. Πάντως ὁ Γεράσιμος ἐπελάβετο τοῦ θρόνου Ἀδριανουπόλεως εἴτε κατὰ προαγωγὴν εἴτε ἐπιτροπικῶς, μετὰ τὴν χειροτονίαν του ὡς Καστορίας²⁵. Τῇ 25η

²²) Κ. Σάφας, ΜΒ 3, 1872, σ. 33 (=Εrbiceanu, ἐνθ’ ἄνωτ. σ. 32).

²³) Κ. Σάφας, αὐτόθι σ. 168.

²⁴) ‘Ο καθηγ. Γερ. Κονιδάρης, ΘΧΕ 1, 1936, σ. 314β, ὑπέθεσε τὴν ὑπαρξὴν Νεοφύτου Α’ 1644-48, Νεοφύτου Β’ 1651-1678 καὶ Νεοφύτου Γ’ 1688-90!—Ἐν Κ. Σάφας ΜΒ 3, 1872, σσ. 515-8, Κατάλογος Ἐπιστολῶν ἀνεκδότων 1 Πρὸς Νεόφυτον Ἀδριανουπόλεως αἱ ἐπιστολαὶ αὗται καλύπτουν ἀκριβῶς τὰ ἔτη 1644-1686. Ἡ ὑπογραφή «Ἀδριανουπόλεως Θεόφιλος (οὗτω ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, ΔΙΕΕ 6, 1901, σ. 111) εἰς σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Ἰακώβου, δέον ν’ ἀναγνωσθῆ ὀρθότερον: «ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος».— Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διευκρινῶ τὸ ζήτημα. ‘Ο μητροπ. Σάφας ὁ Γερμανός, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Θράκης, περ. «Θρακικά» 6, 1935, σ. 42, ὑποθέτει τὸν Νεόφυτον πανθέντα καὶ ἀπομακρυνθέντα τῆς ἐπαρχίας του (1688), διάδοχον δὲ λαβόντα τὸν Κλήμεντα καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ 1644-1688 ἀρχιερατείαν, πλὴν μικρᾶς κατὰ τὸ 1650-51 ἀπομακρύνσεως, συνεχῆ. Περὶ Νεοφύτου πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Ποιμαντικὴ γράβδος τοῦ μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου, περ. «Θρακικά» 12, 1939, σσ. 210-3 (ὁ Σωτηρίου ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀρχιεράτευσεν ἀπὸ 1653-58!). ‘Ο Νεόφυτος ἐν τούτοις ἐχειροτονήθη κατὰ Σεπτέμβριον 1644 (Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, ΙΒ 4, 1899, σ. 156), τὸ οἰκογενειακὸν του ἐπώνυμον ἦτο Φιλάρετος καὶ κατήγετο ἐκ παλαιᾶς Ἠπείρου (Κεραμέως, αὐτόθι σ. 144). Ἀρχιεράτευσεν δὲ συνεχῶς, πλὴν τῆς κατὰ τὸ 1650-51 διακοπῆς, ἐν Ἀδριανουπόλει μέχρι τῆς ἐκεῖ μεταβάσεως Γερασίμου τοῦ Παλλαδά, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνήλθεν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ὡς Νεόφυτος Δ’ (27 Νοεμβρίου 1688-7 Μαρτίου 1689). Πρβλ. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, ἐν Κωνίλει 1890, σσ. 608-9 (ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἐξελέγη πατριάρχης ὡς πρῶν Ἀδριανουπόλεως). Γενναδίου Μ. Ἀραματιζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη Α’, Κωνίπολις 1933, σσ. 199-200 καὶ 214 (ὅπου ἡ ἐκλογή τίθεται τὴν 15 Δεκεμβρίου 1688). Περὶ Νεοφύτου καὶ ὁ Μελέτιος, Ἐκκλ. Ἱστορία Γ’, 1784, σ. 483.

²⁵) Ἀντιθέτως πρὸς ὅσα λέγει ὁ Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σ. 722 (καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντλῶν ὁ Χρ. Πέτρος, ΒΕΚΣ 2, 1939, σ. 344) ὁ Κ. Δαπόντες εἶναι κατηγορηματικῶς: «ἔβαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας».

Ἰουλίου 1688 ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, εἰς διαδοχὴν τοῦ ἐν Σμύρῃ θανόντος Παρθενίου. Μετὰ μακρῶν πατριαρχίαν, κατὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας περιεπλάκη εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Σαμουήλ Καπασούλη, παρητήθη τοῦ θρόνου (20 Ἰανουαρίου 1710)²⁶ καὶ συνέειργησεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τούτου ὡς διαδόχου του²⁷. Ἐν συνεχείᾳ ἀντιμετώπισε τὰς κατὰ τοῦ θρόνου ἐπιβουλὰς τοῦ ἐπιβίτου Κοσμᾶ καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας φθάσας, μετὰ βίον πλήρη περιπετειῶν, ταξιδίων καὶ μετακινήσεων, καταλήγει εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου ἀποθνήσκει κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1714, καθ' ἃ πληροφορεῖ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή ἐκ κώδικος : « Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ καὶ μακαριώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κὺρ Γερασίμος, ἐν ἔτει ,αφιδ' μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ιε' Ἰνδικτιῶνος»²⁸.

Οἱ παρέχοντες ἡμῖν τὰς ἐγγυτέρας περὶ τοῦ Γερασίμου Παλλαδᾶ εἰδήσεις δὲν φείδονται τῶν ἐγκωμίων διὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρός : « σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος... λέγεται ὅτι ἐβγήκε καὶ ἅγιον λείψανον » λέγει ὁ Δαπόντες²⁹ « ἀνὴρ τῷ ὄντι σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος, θεολόγος, φιλόσοφος, ἀνιχνευτὴς τοῦ βάθους τῶν θείων Γραφῶν, δαημονέστατος τῆς Ἑλληνικῆς, Ἑβραϊκῆς καὶ Λατινικῆς Γλώσσης, ἐχρημάτισε... ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις λαμπρότατος ἀστήρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας... » συμπληρώνει ὁ Δημ. Προκοπίου³⁰. Ὁ δὲ ἐξ Ἀποροτήτων Ἀλέξ. Μαυροκορδαῦτος, ἰδοῦ πῶς ἐκφράζεται γράφων πρὸς αὐτόν : « Αὐτὴν δὲ ὑπερθεθαύμακα τῆς καλῆς προαιρέσεως καὶ μάλιστα τοῦ ταπεινόφρονος καὶ ἠθους ὄλως ἐμπροπontos Ἱεράρχη... Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ὄντως ἱκανόν ἐστιν ἐπάρα τὸ ἀνθρώπειον, ὥσπερ ἡ ταπεινουμένη διάθεσις. Τὸν δὲ λειμῶνα τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν χαρίτων, ὥσπερ αὐτῇ τέθηλε καὶ ἐπανθεῖ καὶ κοσμῆ ποιήλοισ καρποῖς, καὶ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν εὐωδίαν ἀποπνέει... διαρρηθὴν ἔπεισιν ἐκεῖνό γε· ὅτι τὸ τῆς οἰκουμένης κριτήριον, τὴν θεοφρονητὸν φημι καθέδραν τῶν Ἀλεξανδρείων, ἐν καιροῖς ἰδίους, ἀξιολογωτάτων

²⁶) Ὁ Ἱεροσολ. κώδιξ 233, 17, φ. 72 περιέχει « Ἴσον τοῦ πρωτοτύπου τῆς παραιτήσεως τοῦ πρώην Ἀλεξανδρείας κὺρῖον Γερασίμου ». Πρβλ. Ἄθ. Παπαδ. Κεραμέα, IB 1, 1891, σ. 308. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γεορ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 446-8· ἄρχεται : *Ἰάντων τῶν τοῦ παρόντος βίου ἀνθρώπων...*

²⁷) Ἄ. Παπαδοπ. Κεραμέω, Σημειώσεις περὶ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σαμουήλ Καπασούλη ΔΙΕΕ 3, 1891, σσ. 506-7, ὅπου σχετικὸν σημεῖωμα τοῦ διαβοήτου Σαμουήλ.

²⁸) Ἄθ. Παπαδ. Κεραμέω, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ἐν Κων] πόλει 1885, σ. 122.

²⁹) Παρά Κ. Σάθα MB 3, 1872, σσ. 84, 87.

³⁰) Αὐτόθι σσ. 481-2.

ἀνδρῶν οὐδέποτε κατέλιπεν ἔρημον ἢ Θεία Πρόνοια... Ἐν δὲ δὴ τοῦτοις οὐδενὸς ἡγοῦμαι δευτέραν τὴν ὑμετέραν σεβασμιότητα, ἀλλὰ καὶ πολλῶ τῷ μέσῳ οὐκ ὀλίγους ὑπερανεστηκυῖαν ὁμολογῶ καὶ ἄνω ποι βεβηκυῖαν...»³¹.

Τιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Γεράσιμος Γ' Ἀλεξανδρείας (1783-1788), ἠτοίμασεν ἕκδοσιν τῶν λόγων του καὶ ἔγραψε τὸν «Βίον τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου [Β'] πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τοῦ Κρητὸς τοῦ καὶ Παλλαδᾶ καλουμένου, μητροπολίτου πρότερον Καστορίας»³², περὶ τοῦ ὁποῖου ἤδη ὠμιλήσαμεν^{32α}.

Ἴδωμεν ἤδη δι' ὀλίγων τὰ περὶ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίου πατριάρχου ἀπολέλυτων ἐγγράφων. Δὲν μνημονεύω ἐδῶ ὅτι δύνатаί τις νὰ συναντήσῃ προχείρως παρὰ Μαζαράκη. Ἀλληλογραφία Γερασίμου Β' πρὸς Μέγαν Πέτρον τῆς Ρωσίας (1692) ἐδημοσιεύθη ἤδη³³. Ὁμοίως πρὸς τὸν πάπαν Ρώμης Κλήμεντα ΙΑ'^{33α}. Ἐγγραφὸν του τοῦ 1698 ἀφορᾷ εἰς τὴν Κύπρον³⁴. Ἐτερον τοῦ 1703 τὰ κτήματα τοῦ πατριαρχείου ἐν Κρήτῃ³⁵. Εἰς τὴν συλλογὴν Ἐπιστολῶν Ν. Κρητίου περιλαμβάνονται μία ἐπιστολὴ τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1688 καὶ μία πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις³⁶. Τὴν μετὰ τῶν Μαν-

³¹) Ἀλ. Μαυροκορδάτου, Ἐπιστολαὶ Ρ' σ. 110.—Εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου εἶχον ἀνέλθει ὀλίγον πρὸ τοῦ Γερασίμου Παλλαδᾶ ὁ Πηγᾶς, ὁ Λούκαρις καὶ ὁ Κρητόπουλος! πρᾶγμα ὅπερ δίδει εἰς τὸν ἔπαινον τοῦ Μαυροκορδάτου μεγαλύτεραν βαρῦτητα.

³²) Ἐξεδόθη ὑπὸ Πορφυρίου Οὐσπένσκυ, Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν Χρυσάνθου Λόπαρεν Α' σσ. 32-35 [κατὰ Χρ. Παπαδόπουλον, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 722 σημ. 5]. Ὁμοίως ὑπὸ Γερ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 411-14.

^{32α}) Ἐκ τῶν ἐν τῇ Πτρχ. Βιβλιοθ. Ἀλεξανδρείας νῦν ἀποκεκμημένων βιβλίων ἐπισημαίνω ὡς ἀνήκον εἰς τὸν Παλλαδᾶν τὸ: Δοσιθέου Τόμος Χαράς (1705). Πατριαρχικὸι κατάλογοι Β' σ. 116.—Σημειῶ ἐδῶ καὶ τὴν εἰδησιν ὅτι τῷ 1706 παρόντος τοῦ Ἀλεξανδρείας Γερασίμου ἐψηφίσθη ὁ Ἡρακλείας Νεόφυτος. Πρβλ. Γ. Ἀραμπατζόγλου: ἔνθ' ἄνωτ. σ. 201.

³³) Πορφ. Οὐσπένσκυ, ἔνθ' ἄνωτ. σσ. 224-31 (πρβλ. Χρυσόστ. Παπαδόπουλον, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 723 καὶ 724-25, ὅπου ἀναδημοσιεύεται τμῆμα).

^{33α}) Ὑπὸ G. Hofmann, ἔνθ' ἄνωτ.

³⁴) Ὑπὸ Ἰω. Συκουτρῆ, περ. «Κυπριακὰ Χρονικά» 2, 1924, σσ. 118-19.

³⁵) Ὑπὸ Κ. Παρασουρά, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 88-9.

³⁶) Λάμπρος, ΝΕ 4, 1907, σσ. 210, 211.

ροκορδάτων ἀλληλογραφίαν του περιέχει ὁ κῶδιξ 65 τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων τοῦ 18 αἰ., ἦτοι :

1) Τὴν δημοσιευθεῖσαν ἤδη ἀλληλογραφίαν Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο υ - Παλλαδᾶ :

α') Πέρονσι στρατενομένω τὸ ἱερόν ἐδόθη μοι γράμμα...³⁷.

β') Ἰερά τῆς ἡμετέρας μακαριότητος ἐπιφροϊθήσαντα γράμματα...³⁸

γ') Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κύριον Γεράσιμον, Καινοτομίαις τινὸς εἰσηγητὴν...³⁹ τὴν ἐπιστολὴν προφανῶς συνέταξεν ὁ ἐξ Ἀποροήτων, ὑπέγραψε δὲ μετ' ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Γεράσιμον ὁ Γ α β ρ ι ἡ λ ὁ Γ' ⁴⁰.

2) Ἐπιστολὴν μίαν Νικολάου Βόδα Ἀλ. Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο υ - Παλλαδᾶ :

Τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας κυρίῳ Γερασίμῳ ἄρχεται : Ὅτι φίλον μακαριότητι (20 Νοεμβρίου 1709)⁴¹,

3) Δύο ἐπιστολὰς Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξ. βοεβόδα Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο υ πρὸς Παλλαδᾶν :

α') Τῷ πατριάρχῃ πρώτῃν Ἀλεξανδρείας κυρίῳ Γερασίμῳ ἄρχεται : Συγγνώμην αἰτησόμενος ἦκω...⁴².

β') Τῷ πατριάρχῃ πρώτῃν Ἀλεξανδρείας Γερασίμῳ ἄρχεται : Τὰ παρὰ τῆς ἡμετέρας μακαριότητος γράμματα...⁴³.

Ἐνθὺς ἀμέσως σημειῶ τὰ πρὸς τὸν Γεράσιμον Παλλαδᾶν γράμματα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Δ' τοῦ Μουσελίμη, εὐρισκόμενα ἐν κῶδ. 487 Πτοχ. Ἱεροσολ.⁴⁴.

α') Διονυσίου Δ' Κων/πόλεως εἰρηνική, ἦτοι ἀγγελικὸν γράμμα πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον περὶ τῆς εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ (Αὐγουστος 1693)⁴⁵ ἄρχεται : Εἰς ἐμμελῆ κατασκόπησιν (=φ. 156β κῶδ.).

β') Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν φιλικὸν γράμμα (Ἐκτώβρ. 1693)

³⁷) Ἀ λ. Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο υ, Ἐπιστολαὶ Ρ' σσ. 108-9 (=φ. 49β κῶδ. 65 ΒΕ).

³⁸) Αὐτόθι σσ. 109-12. (=φ. 138α κῶδ. 65 ΒΕ).

³⁹) Αὐτόθι σσ. 112-14. (=φ. 109α κῶδ. 65 ΒΕ). Ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ Μ. Γ ε δ ε ώ ν, Κανονικαὶ Διατάξεις Α', ἐν Κων/πόλει 1888, σσ. 89-92, ὡς διήφεν Κολλινίκου Πατριάρχου (ἐπανόρθωσις ἐν Β' σ. 409), καὶ Κ. Δ ε λ ι κ ἄ ν η, ἐνθ' ἄνωτ. Β', 1904, σσ. 10-12.

⁴⁰) Βλέπε περαιτέρω.

⁴¹) (=φ. 122β κῶδ. 65 ΒΕ).

⁴²) (=φ. 157β κῶδ. 65 ΒΕ).

⁴³) (=φ. 165α κῶδ. 65 ΒΕ).

⁴⁴) Ἀ Θ. Π α π ἄ δ. Κ ε ρ α μ έ ω ς, 1Β 1, 1891, σ. 450.

⁴⁵) Πρόκειται περὶ τῆς πέμπτης πατριαρχείας του (1693-94).

οὔ ἢ ἀρχή: *Ἄμα μὲν εἶναι τοὺς φίλους* (= φ. 157β τοῦ κώδ.).
 γ') Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν δεύτερον γράμμα κατὰ Νοέμβριον
 1693 (=φ. 158β τοῦ κώδ.).

Ὁ αὐτὸς κώδιξ περιέχει:

Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ φιλικὴ τε καὶ ἐγκωμιαστικὴ
 πρὸς τὸν μέγαν λογοθέτην Ἰωάννην Καρυοφύλλην, γραφεῖσα
 μουνιχιῶνος ὀγδόῃ ἐπὶ δεκάδι ἔτους 1693· ἄρχεται: *Μικρόν πως ὁ
 νοῦς* (=φ. 159β τοῦ κώδ.)⁴⁶

Ἰδιαίτερος λόγος θὰ γίνῃ διὰ τὸν κώδ. 487 τοῦ Πτοχ. Ἱερο-
 σολ.⁴⁷, καταρτισθέντα ὑπὸ Σαμουήλ Καπασούλη καὶ περιέχοντα
 τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα τὸν Παλλαδᾶν: (οἱ ἀριθμοὶ κατὰ τὰς ἀναγρα-
 φὰς τοῦ Κεραμέως)

3. Τοῦ αὐτοῦ [Σαμουήλ] πρωτοσυγκέλλου ὄντιος τῆς Ἀλεξανδρέων
 Ἐκκλησίας ἠρωλεγειὸν πρὸς τὸν σοφώτατον πάπαν καὶ πατριάρχην
 Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον τὸν Παλλαδᾶν διὰ τὸ ὅπερ ἐξέθετο οἰκείους
 πόνοις βιβλίον ρητορικὸν (26 Νοεμβρίου 1692)· ἄρχεται: *Ἀρχὸς
 Ἀλεξάνδροιο ἱεῶς καθέδρας* (= φ. 3 κώδ.)⁴⁸.

6. Γερασίμου Παλλαδᾶ «τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀλεξαν-
 δρείας πρόλογος εἰς τὸ ὅπερ ἐξέθετο ρητορικὸν βιβλίον, ἦτοι ἐπι-
 στολὴ πρὸς τὸν Οὐγκροβλαχίας ἡγεμόνα Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Μπα-
 σαράμπαν»· ἄρχεται: *ἐπειδὴ καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἀκοῆς καὶ φήμης...*.
 (=φ. 28 κώδ.)⁴⁹.

11. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἀπανταχοῦσα, ἐγχειρισθεῖσα τῷ μη-
 τροπολίτῃ Λιβύης Σαμουήλ [τῷ Καπασούλῃ] πρὸς συλλογὴν βοηθη-
 μάτων ὑπὲρ ἀπολυτρώσεως τῶν προμνησθέντων ἐν Βαρβαρία χριστιανῶν
 αἰχμαλώτων. (Αὐγούστος 1703)⁵⁰· ἄρχεται: *Τίς τοὺς ἀτόνως
 ἔχοντας ἀντιστηρίζειν...* (=φ. 39β κώδ.).

17. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας τοῦ Παλλαδᾶ, ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ
 πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξους προτροπευομένους εἰς χρηματικὰς
 συνδρομὰς διὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα· ἄρχεται:
Οἱ ὑπὸ τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον θρόνον... (=φ. 44β κώδ.).

23. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μοσχοβίας πα-
 τριάρχην ὑπὲρ τοῦ ζημιωθέντος κατὰ ναυτικὸν ἐμπόριον Ἰωάννου Λο-

⁴⁶) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Χρυσόστ. Παπαδοπούλου, Σαμουήλ Καπασούλης, Ἀλεξάνδρεια 1912, σσ. 40-2.

⁴⁷) Ἀθ. Παπαδοπ. Κεραμέως, IB 1, 1891, σ. 441.

⁴⁸) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 51.

⁴⁹) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γεο. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 443-4.

⁵⁰) Πρβλ. Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέα, IB, 1, 1891, σ. 506.

γοθέτου Ἀλεξανδρείας (1692)⁵¹ ἄρχεται: *Πολλὰς μὲν καὶ πολυτρόπους πρὸς ἀρωγὴν...* (=φ. 53β κώδ.).

24. Τοῦ αὐτοῦ ἀναφορά πρὸς τὸν μέγαν μάγιστρον Μάλτας ὑπὲρ τοῦ λογοθέτου τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Ἀλεξάνδρου, οὗ τὸ πλοῖον διήρπασαν χριστιανοὶ κουρσάροι (1692)⁵¹. Ἀρχεται: *Κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὅπου παροικοῦμεν* (=φ. 54 τοῦ κώδ.).

26. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου τοῦ Χίου, υἱοῦ τῆς Μάρμπαρας, ἐφημερεύοντος ἐν Καίρῳ κατὰ τὴν ἐν Κων/λει διαμονὴν τοῦ πατριάρχου ἀφελόντος χρηματικὴν τινα παρακαταθήκην (Σεπτ. 1696) ἄρχεται: *Τοῖς ἀνά πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν* (=φ. 59 κώδ.).

27. Τοῦ αὐτοῦ ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Γαβριὴλ Νταρόδου ἐκ Κρήτης, ὃς χρηματίσας μέγας ἀρχιμανδρίτης τοῦ πατριαρχείου ὑπέξῆρσε χρήματα... καὶ τέλος ἀπέδρα ἄφαντος γενόμενος ἄρχεται: *Πᾶσι τοῖς ὑπὸ σελήνην διατελοῦσι* (=φ. 57 κώδ.).

28. Τοῦ αὐτοῦ ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἐν Ραχητίῳ πατριαρχικοῦ ἐπιτρόπου Μελετίου διὰ δολιότητος καὶ κακῆς πράξεις (Ἰαν. 1699) ἄρχεται: *Ἐννοῶν ἐπιμέλειαν* (=φ. 59β κώδ.).

Μία ἄλλη συναγωγή ἐπιστολῶν τοῦ Παλλαδᾶ ἐδημοσιεύθη ἐκ χειρογράφων τοῦ ἐν Κων/λει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ὑπὸ τοῦ ἀειμν. ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, περιλαμβάνει δέ:

α') Δοσιθέῳ Ἱεροσολύμων. Ἀρχεται: *Τὰ θεόπνευστα ἰὼν χαρίτων* (1701, Μαρτίου 10)⁵².

β') Χρυσάνθῳ Ἱεροσολύμων. Ἀρχεται: *Ἦν διατηρεῖη καὶ περισκέποι τὸ θεῖον* (1707, Ὀκτωβρίου 3)⁵³.

γ') Τῷ αὐτῷ. Ἀρχεται: *Διὰ τῶν σεβασμίων καὶ θεοειδῶν ἐνχῶν* (1707, Ὀκτωβρίου 9)⁵⁴.

δ') Τῷ αὐτῷ. Ἀρχεται: *Τὴν χρεωστούμενην μοι προσηγορίαν* (1709, Ἀπριλίου 6)⁵⁵.

ε') Νεοφύτῳ ἐπιτρόπῳ Πατριάρχου Ἱερουσαλήμ. Ἀρχεται: *Εἴητε προκοπή* (1709, Αὐγούστου 13)⁵⁶.

ς') Τῷ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθῳ. Ἀρχεται: *Διὰ τὸ βαθύ μου γῆρας* (1711, Ἰανουαρίου 27). Ἀγγέλλει τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τὸν θρόνον⁵⁷.

⁵¹) Καὶ οὐκὶ βεβαίως 1672, ὡς ὁ Κεραιμὺς ἐκ παραδρομῆς, δίδ.

⁵²) Χ ρ υ σ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Σαμονήλ Καπασούλης σσ. 42-3.

⁵³) Αὐτόθι σσ. 43-4.

⁵⁴) Αὐτόθι σσ. 44-5.

⁵⁵) Αὐτόθι σ. 45.

⁵⁶) Αὐτόθι σσ. 45-6.

⁵⁷) Αὐτόθι σσ. 46-7.

ζ') Δήλωσός του (1711, Νοέμβριος). Ἐρχεται: *Ἡ μειριότης ἡμῶν*⁵⁸.

Σημεῖω ἀκόμη γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Γ' πρὸς τὸν Παλλαδᾶν (1702), ἐλέγχοντα αὐτὸν διὰ τὴν καινοτομηθεῖσαν μὴ φανεράν ἐκφώνησιν ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ. Ἐρχεται: *Ἀδελφικὴ καὶ κατὰ θεὸν ἀγάπη*⁵⁹.

Τέλος ἰδιάζουσιν σημασίαν ἔχει ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Παλλαδᾶ, περὶ ἧς ἤδη ἐπανειλημμένως ἐγένετο λόγος, τῶν ἐτῶν 1650-1685, ἡ περιλαμβανομένη ἐν σημειωματαρίῳ ὑπάρχοντι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος. Ἀπαρτίζεται ἀπὸ εικοσιεπτὰ ἐπιστολὰς γραφείσας πρὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Παλλαδᾶ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπευθυνομένας εἰς διαφόρους⁶⁰, ἐν οἷς: Βαρθολομαῖος ὁ Συρόπουλος, Μελέτιος ὁ Συρίγος, Γεράσιμος ὁ Βλάγος, Ἰωσήφ ὁ Δάζης, Σπυρίδων ὁ Τριαντιάφυλλος⁶¹, Ἐμμανουὴλ ἱερεὺς ὁ Δέκαρχος, Σίλβεστρος ἀρχιδιάκονος Ἰωαννίνων, παπᾶ Ἰωάσαφ, Λέων ὁ Γλυκός, Βησσαρίων ὁ Μακροῆς, Ἀρσένιος ἱερομόναχος ὁ Καλοῦδης, Βαρθολομαῖος ἀρχιερεὺς Ναυπιάκου καὶ Ἄρτης, Μελέτιος Χορτάτζης ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας (ἐν Ἐνετίᾳ), Στέφανος Παλλαδᾶς ὁ ἀντιάδελφος, Θεόδωρος Παλλαδᾶς ὁ πατήρ του, Ἀλοΐσιος Γραδενίγος πρωτοπιατῆς (καὶ βιβλιοθηκῆριος ἐν Ἐνετίᾳ), Γρηγόριος ἱερομόναχος Μελισσηνός⁶², Παρθένιος ἱερομόναχος. Εἰς τὸ αὐτὸ τετράδιον περιείχοντο ἀπαντήσεις Σιλβέστρου ἱεροδιακόνου, Μελετίου Χορτάτζη καὶ Γρηγορίου Μελισσηνοῦ⁶³. Τὰ δνόματα αὐτὰ εἶναι ἐκ τῶν γνωστοτέρων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, δεικνύουν δ' ὅτι ὁ Παλλαδᾶς εἶχεν ἄμεσον ἐπαρῆν μὲ τὸν κύκλον τοῦ Γερασίου Βλάχου.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΑΛΛΑΔΑ

Κατὰ λέξιν μεταφέρω ἐδῶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Καισαρίου Δαπόντε (1714-1784) τὴν σχετικὴν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Παλλαδᾶ: «Τού-

⁵⁸) Αὐτόθι σσ. 47-9.

⁵⁹) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Μ. Γεδεώ, Κανονικαὶ Διατάξεις Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889, σ. 406-9, ἀνετυπώθη δὲ μετὰ τοῦ σχετικοῦ συνοδευτικοῦ γράμματος τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων ὑπὸ Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 10-6, ἐν σσ. 12-16.

⁶⁰) Π. Ἀραβαντινός, Τρεῖς βιογραφίαι ἐξ ἀνεκδότου βιογραφικῆς συλλογῆς ἀποσπασθεῖσαι... Γεράσιμος Παλλαδᾶς, περ. «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 184-5. Ὁ Ἀραβ. «συνεπέραν» ὅτι ὁ Γεράσιμος ἦτο Κρήσις!

⁶¹) Δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 186α.

⁶²) Τμῆμα αὐτῆς δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 185β.

⁶³) Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐξ Ἰωαννίνων 4 Φεβρουαρίου 1661 καὶ τμῆμά της δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 185β.

του φαίνονται τρεῖς τόμοι μεγάλοι συγγράμματα, διδαχαὶ καὶ ἄλλα καὶ πρὸς τὸν διαληφθέντα βασιλέα Πέτρον ἐπιστολὴ καὶ πρὸς τὴν βασίλισσαν Ναταλίαν τὴν μητέρα του, τὰς ἔχω καὶ διὰ τὸ πλάτος δὲν τὰς γράφω, ἢ περιλήψις αὐτῶν εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ ἀνακαίνισις τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων. Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ πρὸς τὴν Παναγίαν τοῦ Κύκκου (ὅταν ὑπῆγε εἰς Κύπρον καὶ τὴν ἐπροσκύνησε) ἐγκώμιον (τὸ ἔχω) καὶ μαρτυρία ὅτι ἦ ἐν τῇ ἱερᾷ μοιῇ τοῦ Κύκκου θαναματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας εἶναι μία τῶν τριῶν τῶν ἱστορηθειῶν παρὰ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Ἐδαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὡς εἶναι καὶ ἐκείνη ὅπου εἶναι εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον. Τοῦτο τὸ βεβαιώνει καὶ τὸ συνοδικὸν του σιγγίλιον ὅπου ἔγινε παρὰ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Σερογλάνη, τὸ ἔχω καὶ διὰ τὸ πλάτος δὲν γράφω οὔτε αὐτό, οὔτε τὸ ἐγκώμιον τὸ ὁπαῖον εἶναι βαθὺ καὶ δυσκολονόητον. Ἐντὶς αὐτῶν δὲ γράφω μίαν ἀπὸ τὰς δύο ἐπιστολάς ὅπου πρὸς τὸν ἀθθέντην Βασαράβαν ἔγραψεν ἀπὸ Πόλεως καὶ ἀναφέρει καὶ ἐπαινεῖ τὸν πατριάρχην Διονύσιον καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀθθέντην γὰρ τυπώσῃ τὸ ρητορικὸν βιβλίον ὅπου συνέθεσε⁶⁴.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς, ὁμιλούσης περὶ τῆς ἀλληλογραφίας κλπ. τοῦ Παλλαδᾶ, δὲν φαίνεται ἂν τὸ βαθὺ καὶ δυσκολονόητον ἐγκώμιον τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου ἦτο ἔμμετρον, μᾶλλον ὅμως πρόκειται περὶ πεζοῦ. Ὡς γνωστόν, τῷ 1782 ἐξεδόθη τὸ δεύτερον «*Ἡ περιγραφή τῆς σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μοιῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς καὶ μέγα ἐχούσης τὸ αἰδέσιμον, διὰ τὸν ἱστορήσαντα αὐτὴν ἀπόστολον Λουκᾶν τὸν Ἐδαγγελιστὴν, τοῦ Κύκκου ἐπευφημιζομένης, κατὰ τὴν νῆσον Κύπρον*»⁶⁵, ἐν σσ. 64-68 τῆς ὁποίας δημοσιεύεται : «*Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος τοῦ Ἀλεξανδρείας Γερασίμου*». Δὲν εἶδα τὸ σπανιώτατον αὐτὸ ἔντυπον, ἐρευνητέον ὅμως κατὰ πόσον οἱ ἐν σ. 2 αὐτοῦ 17 καὶ ἕτεροι 7 στίχοι ἢ ἄλλο τι δύναται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Παλλαδᾶ.

Κατωτέρω δίδω εἰκόνα τινὰ τῶν γνωστῶν μοι ἔργων Γερασίμου τοῦ Β' καὶ καταγράφω τοὺς κώδικας δι' ὧν παρεδόθησαν. Δὲν ἀμφιβάλλω δ' ὅτι καὶ ἄλλα θὰ διασφύζονται καὶ τὰ ἀναφερόμενα θὰ διεσώθησαν δι' ἄλλων κωδίκων.

α' Φιλοσοφικά

1) Εἰς τὴν Πορφυρίου εἰσαγωγὴν παράφρασις καὶ ζητήματα παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυρίου κυρίου Γερασίμου Παλλαδᾶ τοῦ Κρητὸς ἐκτεθέντα ἄρχεται : *Εἰδόθαι πρὸ τῶν φιλοσόφων.*

⁶⁴) Κ. Σάθας, ΜΒ, 3, 1872, σ. 84 (=Erbeceanu, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 99).
 «Ἐπειτα ἡ ἐπιστολή, ὄρχομένη : Ἐπειδὴ καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἀκοῆς καὶ φήμης...

⁶⁵) L e g r a n d, ΒΗ de XVIII s. 2, 1928, σσ. 380-2, No 1075.

Παρεδόθη, μετὰ τῶν δύο ἐπομένων, δι' ἱεροσολυμιτικοῦ κώδικος⁶⁶.

2) Εἰς τὰς δέκα κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους παράφρασις τε καὶ ζητήματα παρὰ Γερασίμου Παλλαδᾶ τοῦ Κρητὸς ἐκτεθέντα ἄρχεται: *Καὶ ἐπαῦθα τὰ πρὸ παντὸς βιβλίον ζητούμενα...*

3) Τοῦ αὐτοῦ παράφρασις τε καὶ ζητήματα εἰς τὸ περὶ τῆς ἐρημνεύειας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀκέφαλον ἄρχεται: *...διαφέρει δ' ἑτι...*

β' Ὑμνογραφία

Ἐκτὸς τῶν ἰδιομέλων εἰς τοὺς πατριάρχας Ἀλεξ. Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον, περὶ ὧν ἀνωτέρω, ἔγραψεν:

Οἴκοι εἰς τὴν ὑπερευλογημένην Παρθένον καὶ Θεοτόκον, ποιηθέντες καὶ ἀφιερωθέντες παρὰ τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου πρώην Καστορίας κ. Γερασίμου τοῦ Κρητὸς τῇ ὑπερφύμῳ καὶ βασιλικῇ μονῇ τοῦ ἀγιωτάτου μοναστηρίου Ὁρους τοῦ Θεοβαδίστου Σινᾶ ἄρχεται: *Ἀχραντε μητροπάρθενε...*

Παρεδόθη διὰ τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ κώδ. 344, 18. αἰ., σ. 275 (Θεοτοκάριον)⁶⁷.

γ' Θεολογικά

Ι διδαχαὶ-λόγοι

Τὰ ρητορικά του ἔργα (λόγους εἰς ἑορτάς), ἐν οἷς καὶ θεολογικά τινες πραγματεῖαι, γραφεῖσαι εἰς ἀρχαίῃν γλῶσσαν ὑπὸ μορφὴν λόγων, περιέλαβεν ὁ Γεράσιμος Παλλαδᾶς εἰς πέντε τοῦλάχιστον τόμους χειρογράφους, προφανῶς ἀποβλέπων εἰς ἔκδοσιν αὐτῶν. Ἐγράφησαν δὲ οἱ λόγοι εἰς δημωδέστερον λόγον, ἀσφαλῶς χάριν τοῦ κοινοῦ διὰ τὸ ὅποιον προωρίζοντο (Κρήτης, Μακεδονίας, Αἰγύπτου).

1) Ἐξ αὐτῶν ἀυτογράφος ἀσφαλῶς εἶναι ὁ ἱεροσολυμιτικὸς κώδιξ 426 ἕξ 811 σελίδων, περιλαμβάνων ὁμιλίαις τοῦ πατριάρχου εἰς τὰς κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὧν ἡ πρώτη: *περὶ εἰκόνων τῶν ἁγίων*, ἄρχεται: *Καθὼς ὅποτε ἕνας καὶ καλὸς βασιλεὺς.*

Ἐν σ. 345 τοῦ χειρογράφου τούτου ἡ ὑπογραφή τοῦ συγγραφέως⁶⁸.

2) Ἐτέραν μεγάλην συλλογὴν λόγων περιλαμβάνει τὸ ἱεροσολυμιτικὸν χειρόγραφον 293 τοῦ 17. αἰ. «Γερασίμου τοῦ Παλλαδᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, διδαχαὶ καὶ λόγοι πανηγυρικοὶ 81» ἄρχεται: *τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου εἰς τὸν πλοῦσιον Δάζαρον. Κατασχόνουσι τὰ κανονικὰ ὑψώματα...*⁶⁹.

⁶⁶) Γραφέντος τῇ 1774 ἀρ. 119, 2, 3, 4. Ἀ φ. Παπαδ. Κερμεύς, IB 2, 1894, σσ. 200-201.

⁶⁷) Ἀ φ. Παπαδ. Κερμεύς, IB 2, 1894, σ. 465.

⁶⁸) Ἀ φ. Παπαδ. Κερμεύς, IB 1, 1891, σ. 422.

⁶⁹) Αὐτόθι 4, 1899, σ. 267.

3) Τρίτην συλλογὴν ἀποτελεῖ ὁ κώδιξ 20 τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου «Γερασίμου τοῦ τῆς πατριαρχικῆς ἱεραρχίας λαχόντος ἐλέω Θεοῦ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς καθέδρας Σύνταξις λόγων εὐαγγελικῶν, ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ τρίτῳ ἀρχομένων ὡσαύτως ἐκ τῆς Κυριακῆς τῆς προφωνησίμου μέχρι τῆς τῶν ἁγίων Πάντων· ἐν τούτοις δὲ τοῖς ἱεροῖς λόγοις τοῖς ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἄχρι τῆς πρώτης Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας· ἔστι καὶ σκοπὸς περὶ μετανοίας»⁷⁰.

4) Λόγοι εἰς τὰς Θεομητορικὰς ἁγίας ἑορτάς. Καὶ εἰς ἑορτάς τινων ἁγίων ὧν κατὰ τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἐορτάζεσθαι διαταχθέντων. Ἐτεροὶ τε λόγοι εἰς ἐρμηνείαν προφητειῶν. Καὶ ἄλλοι λόγοι μετανοίας, μόχθοι πάντες, θεία βοήθεια καὶ χάριτι, Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀναξίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Τόμος Δ'.

Ὁ τόμος οὗτος, ὑπὸ διαφόρων χειρῶν γεγραμμένος (18. αἰ.) εὑρεθῆται ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 374 καὶ περιλαμβάνει καὶ ἔργα διαφόρων ἄλλων συγγραφέων (Μαργουνίου, Ἀνδρέου Κρήτης κλπ.)⁷¹. Ἐν τέλει τοῦ παρόντος καταγράφομεν τοὺς ἐν τῷ κώδικι τούτῳ βεβαίους λόγους τοῦ Παλλαδᾶ.

5) Κώδιξ τῆς πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας 63. 44 (ρ'ης', 83) Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τόμος πέμπτος ὠνόμασται δὲ ἡ ἱερὰ αὕτη βίβλος Τεσσαρακοστώριον.

α') Τῇ Κυριακῇ τοῦ Τελώνου... Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν. ἄρχεται: Ὅταν τις ἄνθρωπος θέλει ξενιτευθῆ...

Ἐν σ. 743 τοῦ αὐτοῦ ἀναξίου πατριάρχου Γερασίμου περὶ κοινωσίας λόγος ρ'ος (ἐκατοστός!)

Ὁ πῖναξ λόγων τοῦ τόμου συνετάχθη ὑπὸ Ἰωσήφ μητροπ. Κυρήνης τοῦ Κρητός⁷².

6) Εἴκοσι λόγους τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου περιέχει ὁ κώδιξ 62 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, τοῦ 18. αἰ. «Γερασίμου πρώην Καστορίας καὶ ὕστερον πατριάρχου Ἀλεξανδρείας λόγοι» ἐξ ὧν οἱ πρῶτοι πέντε εἰς τὰ ρητὰ τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ, οἱ δ' ἄλλοι περὶ μυστηρίων, ἱεροσύνης, εἰς τοὺς Ἱεροῦ Ἱεράρχας, εἰς τὴν ἰ' Κυριακὴν τοῦ Ματθαίου καὶ εἰς ἄλλας Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ⁷³.

⁷⁰ Χ ρ. Πέτρου, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 344.

⁷¹ Ἰ. Σακελίωτος, Κατάλογος, Ἀθ. 1892, σ. 64. Ὁ Σακ. παρέλειψε τὸ «Τόμος Δ'», παρεῖδε δὲ τὸ μεικτὸν τοῦ κώδικος.

⁷² Γ. Χαριτάκης, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 175-6, (Μοσχονᾶς), Κατάλογοι Α' σσ. 47-48.

⁷³ Ἀντ. Σιγάλας, Ἀπὸ τὴν Πνευματ. Ζωὴν τῶν Ἑλλήν. Κοινοτήτων τῆς Μακεδ. 1939, σσ. 32-4

7) Ἐννέα λόγους τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου περιλαμβάνει ὁ κώδιξ 847 Η 92 τοῦ 18. αἰ. τῆς Μεγίστης Λαύρας, ὃν τρεῖς εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, τέσσαρες εἰς τὰ Εἰσόδια καὶ δύο εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν (ὁ τελευταῖος κολοβός)⁷⁴.

8) Λόγους Ἐκκλησιαστικοὺς ἀνεκδότους περιλαμβάνει ὁ 633 Ἀγιανναντικὸς κώδιξ⁷⁵.

9) Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας διδαχαὶ ιθ', ὃν ἡ πρώτη «τῆ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν» περιλαμβάνονται εἰς τὸν Ἱεροσολυμ. κώδ. 133, τέλος 17. αἰ.⁷⁶.

10) Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ὀμίλια ἑπτὰ, ὃν ἡ μία ἐπὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας αἰ δ' ἄλλαι ἐπὶ τῇ β', γ', δ', ε' τῶν Νηστειῶν, τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων καὶ εἰς τὴν Ἀνάληψιν περιλαμβάνονται εἰς Ἱεροσολυμιτικὸν 99. τοῦ 17. αἰ.⁷⁷.

Ὁ εἰς τὴν Ἀνάληψιν λόγος, ἐὰν εἶναι ὁ αὐτός, περιλαμβάνεται καὶ εἰς κώδ. Ἱεροσολυμ. 625 ἀρχῆς 18 αἰ. φ. 251β-4β. Ἀρχεται : *Στοχάζεται ὁ μέγας γίγας...*⁷⁸.

11) Λόγοι διδακτικοὶ καὶ δικανικοὶ εἰς τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Κυρίου⁷⁹.

12) Λόγοι 96 εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος καὶ κατὰ Ἰουδαίων⁸⁰.

13) Πέντε λόγοι εἰς τεθνεῶτας, εἰς καθωμιλημένην περιλαμβάνονται ἐν τῷ κώδικι τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων 134 τοῦ 18. αἰ. φφ. 143β-153β⁸¹.

14) Τρεῖς λόγοι, ὃν ὁ εἰς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου⁸², ὁ ἕτερος εἰς Σταυροπροσκύνησιν, περιλαμβάνονται ἐν κώδικι 40 τοῦ 18. αἰ. Βιβλιοθήκης Ζαγοράς, φ. 16α, 243α, 236α. Ὁ τρίτος ἀναπτύσσει ἐκ τοῦ κατὰ Μᾶρκον 9, 25 «*Τὸ πνεῦμα ἄλαλον καὶ κωφὸν ἐγὼ σοι ἐπιτάσσω*»⁸³.

15) Λόγος εἰς περιτομὴν περιλαμβάνεται εἰς τὸν Ἱεροσολυμιτικὸν 305 τοῦ 17. αἰ. ἀρχεται : *Ἀνάμεσα εἰς τὲς πολλὰς διαφορὰς*⁸⁴.

⁷⁴) Σπυρίδωνος Λαυριώτου - Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σ. 127.

⁷⁵) Εὐλόγιος Κουρίλας, περ. «Θεολογία» 14, 1936, σ. 49.

⁷⁶) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, IB 4, 1899, σ. 118.

⁷⁷) Αὐτόθι 4, 1899, σ. 100.

⁷⁸) Αὐτόθι 5, 1915, σ. 185.

⁷⁹) Γερ. Γ. Μαζαράκης, ΕΦ 30, 1931, σσ. 449-50.

⁸⁰) (Μοσχονᾶς), Κατάλογοι Α', σσ. 17-19 (= Κώδιξ 168. ΣΗ' Πατρ. Ἀλεξ. 17. αἰ.).

⁸¹) Λάμπρος, ΝΕ 5, 1908, σ. 321.

⁸²) Ὁ περὶ οὗ ἡ ἐπίκρισις τοῦ Ἀθ. Κορνηνοῦ Ὑψηλάντου.

⁸³) Κ. Δουβουνιώτης, ΝΕ 13, 1916, σσ. 246-7.

⁸⁴) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, IB 4, 1899, σ. 284.

16) Διδαχὴ εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον περιλαμβάνεται εἰς τὸν Ἱεροσολυμ. 672 φ. 69 ἔξ. ἄρχεται: *Ὁ δὴ δύναται πόλις.... Ὁ αὐτὸς κώδιξ περιλαμβάνει φ. 77α-86α λόγον εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐοφόρων.* Ἄρχεται: *Γυρίζει ἡ ἡλιακὴ ἄμαξα*⁸⁵.

17) Τέλος δ' Ἱεροσολυμ. 231 τῶν μέσων 18. αἰ. φ. 256β-260 περιλαμβάνει λόγον ἐνδέκατον περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κρίσεως αὐτοῦ ἄρχεται: *Κοινῶς οἱ πολλοὶ ἀνθρώποι*⁸⁶.

II Διὰ φ ο ρ α

1) Συνταγματίτιον ἐναντίον ἐκείνων ὁποῦ ψευδοφρόνως λέγουσι πῶς τὰ ἅγια μυστήρια...τελειώνονται εἰς τὰ κυριακὰ λόγια. Ἀπόδειξις δὲ ἀληθῆς πῶς τελειώνονται εἰς τὸ «*Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον...*» κλπ.

Περιέχεται εἰς ἀγιορειτικὸν κώδικα μονῆς Καρακάλλου 1739, 3⁸⁷, εἰς Σιναϊτικούς 1530-1531 (1605)⁸⁸, εἰς Πατριαρχ. Ἀλεξανδρείας 65 120 (πς', 412)⁸⁹, εἰς κώδ. 2 18. αἰ. τῆς μονῆς Καστρίτσης Ἰωαννίνων⁹⁰, καὶ εἰς τοὺς τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων S. Grec. 78 φ. 177 καὶ 180⁹¹.

2) Ἐκθεσις εἰς ἅσασαν τὴν πραγματείαν τῆς θεολογίας, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (ἐν σχεδίοις)⁹².

3) Τοῦ αὐτοῦ Ἀπόκρισις πρὸς κανονικὴν ἐκ Ζακύνθου ἐρώτησιν, εἰ χρὴ θεωρεῖν μοναχὴν τὴν βία καὶ ἄκουσαν καρεῖσαν Λουκρεσίαν, νεάνιδα ἀρχοντικὴν (Νοέμβρ. 1702). Σφίζεται ἐν κώδικι ἱεροσολυμιτ. 487 τοῦ 18. αἰ. φ. 61β⁹³.

4) Τέσσαρες θεολογικαὶ πραγματεῖαι εἰς τύπον λόγων α') θεολογία περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ β') θεολογία περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γ') περὶ θεολογίας Ἀγγέλων καὶ δ') Περὶ Θεολογίας⁹⁴. Καὶ αἱ τέσσαρες ἐγράφησαν εἰς ἀρχαῖζουσας γλώσσας.

⁸⁵) Αὐτόφι 5, 1915, σ. 225.

⁸⁶) Αὐτόφι 1, 1891, σ. 304.

⁸⁷) Λάμπροϋ, Κατάλογος Α' σ. 148.

⁸⁸) B e n e s e n i c, Catalogus I σσ. 415, 423, ὅπου καὶ ἡ πρὸς τοὺς Παρασαμίους ἐπιστολή.

⁸⁹) Γ. Χαρῖτακηϋ, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 178-9, (Μοσχονᾶς), Κατάλογοι Α' σσ. 166-8.

⁹⁰) Λάμπροϋ, NE 11, 1914, σ. 35.

⁹¹) O m o n t, Inv. Som. II, 1888, σσ. 214, 228.

⁹²) Γερ. Γ. Μαζαράκηϋ, ΕΦ 30, 1931, σσ. 451-2.

⁹³) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, IB 1, 1891, σ. 446.

⁹⁴) Ὅρα τὸν ἐν τέλει πίνακα τοῦ κώδ. 374 τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης, ἀρ. 33, 34, 35 καὶ 36.

δ' Φιλολογικά

1) Κοσμικά ποιήματα εις δημόδη λόγον ἦτο :

α') Θρηῆνος τῆς Κρητῆς ἐπὶ τῇ κατὰ τῷ 1669 ἀλώσει τοῦ Χάνδακος. Ἐργάφῃ πρὸς ἦχον πλάγιον β'⁹⁵, ἀκολουθεῖ δ' ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς τὴν κατὰ παράδοσιν ὑμνογραφικὴν τεχνοπλοίαν.

β') Ἐτεροὶ στίχοι 20 τοῦ αὐτοῦ ἀφιεροῦνται εἰς τὸ ἴδιον θέμα ἔγραψαν εἰς ἑνδεκασύλλαβον καὶ πρὸς ἦχον πλάγιον α'⁹⁶.

Ἐξεδόθησαν⁹⁷ ἐκ χειρογράφου 184 τοῦ 1712 τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου⁹⁸.

2) Ἐγκώμιον εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος Σινᾶ, πολλάκις ἐκδεδομένον εἴτε ἀνωδύμως⁹⁹, εἴτε ὡς πατριάρχου Γερασίμου ἔργον, ἀδιακρίτως¹⁰⁰. Ὅτι εἶναι Γερασίμου Β' τοῦ Παλλαδᾶ δείκνυται ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ ἐγκωμίου, φερομένου εἰς ἀγιορειτικὸν Ἰβήρων 5026, 1¹⁰¹, σιναϊτικὸν 1729 (2)¹⁰², καὶ ἱεροσολυμιτικὸν 344¹⁰³ τοῦ 18. αἰ. κώδικας «τοῦ σοφωκάτου μητροπολίτου πρώην Καστορίας κῆρ Γερασίμου τοῦ Κρητός». Τὸ ἐγκώμιον ἐτυπώθη καὶ ρωσιστὶ ἐν Μόσχᾳ τῷ 1783¹⁰⁴.

3) Ρητορικὴ. Αὕτη κακῶς ἀπεδόθη εἰς τὸν Σπαρταλιώτην. «Σφύζεται... ἐν χειρογράφοις καὶ Ρητορικὴ Ἐκκλησιαστικὴ δγκώδης μετὰ καὶ εἰκονογραφικῶν τὰς τοῦ ρήτορος διαφόρους σχέσεις καὶ τὰ σχήματα

⁹⁵) ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 342.

⁹⁶) Αὐτόθι σ. 344.

⁹⁷) Ὑπὸ Χρ. Πέτρου Μεσογειόν, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 348-54 καὶ οἱ 20 στίχοι αὐτόθι σ. 355.

⁹⁸) Περὶ οὗ αὐτόθι σσ. 340-41. Κατὰ τὸν ἐκδότην τὸ χειρόγραφον περιέχει καὶ «μίαν δοξολογίαν πρὸς τὸν ποιητὴν τῶν θρηνηλογημάτων πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον».

⁹⁹) Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ Σινᾶ ἐν Βενετία 1727 (πρβλ. I, e g r a n d, BH de XVIII s. 1, 1918, σσ. 204-5 ἀρ. 171 καὶ L. P e t i t, BAG σσ. XXXIV - XXXV) καθὼς καὶ εἰς τὴν δ' ἔκδοσιν τῆς «Περιγραφῆς» τοῦ 1773 (πρβλ. L e g r a n d, ἔνθ' ἀνωτ. 2, 1928, σσ. 178-82 ἀρ. 793, καὶ P e t i t, ἔνθ' ἀνωτ.).

¹⁰⁰) Εἰς τὴν ἔκτην ἔκδοσιν τοῦ 1817, σσ. 97-106, περὶ ἧς Γκίνη-Μέξια, Ἑλλην. Βιβλιογραφία 1, 1939, σ. 159 ἀρ. 994. Καὶ χειρόγραφα οὕτω, ὡς κώδικε Ἰβήρων 906, 18. αἰ. (Λάμπρος, Κατάλογος 2, σ. 235 ἀρ. 5026, 1) καὶ Σιναϊτικὸς 1378 (1), 18 αἰ. (B e n e s e v i c, Catalogus III¹ σ. 39).

¹⁰¹) Λάμπρος, Κατάλογος 2, σ. 235.

¹⁰²) B e n e s e v i c, Catalogus I σ. 171.

¹⁰³) Ἀθ. Παπαδόπ. Κερραμεύς, IB 2 σ. 465.

¹⁰⁴) Χρυσόστ. Παπαδοπούλου, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σσ. 723-4, σημ. 4. Τὴν ὑπόδειξιν διὰ τὴν πατρῷτητα τοῦ ἐγκωμίου ὀφείλω εἰς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον κ. Μ. Ἰ. Μανούσικαν.

ὑποδεικνυνοσῶν, ἦν εἶχεν ἰδὼν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μητροπόλεως Ρόδου ὁ ἡμέτερος συνεργὸς Ἱεροθεὸς [Φλωρίδης] ὅτε γραμματεῦσιν ἐτύχανε παρὰ τῷ σεβασμιωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς νήσου Ἰακώβῳ τῷ Πατιμίῳ»¹⁰⁵. Περὶ τῆς τύχης τοῦ κώδικος τούτου ὁ ἐν Ρόδῳ ὑπηρετήσας γυμνασιάρχης Τρύφων Ε. Εὐαγγελίδης πληροφορεῖ: «τὸ χειρόγραφον τοῦτο εὑρηται νῦν παρ' ἰδιώτῃ ἐν Ρόδῳ μετ' εἰκόνων τὰς τοῦ ρήτορος διαφόρους θέσεις καὶ τὰ σχήματα ὑποδεικνυνοσῶν»¹⁰⁶.

Εἰς Ἱεροσολυμιτικὸν κώδικα 127 τοῦ 18 αἰ. σφάζεται ὁμοίως «τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας κυρίου κυρίου Γερασίμου Ἐκθέσις τῆς ἀπάσης Ρητορικῆς τέχνης». Ἐν τῷ χειρογράφῳ εὑρηται ὁ πρόλογος (φ. 1-33) καὶ εἶτα τὸ πρῶτον μόνον βιβλίον «περὶ εὐρέσεως»¹⁰⁷.

Τὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην Μπασαράβαν ἀφιέρωσιν τῆς Ρητορικῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Γεο. Μαζαράκης¹⁰⁸.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν Γεράσιμον Παλλαδᾶν ἀπεδόθη ἡ συγγραφὴ αἰνιγμάτων, ἅτινα ὁμοίως κακῶς ἀπεδόθησαν, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰς τὸν Γεράσιμον Σπαρταλιώτην. Ὁ κώδιξ 753, 6 τῆς μονῆς Ξενοφώντος τοῦ 18. αἰ.¹⁰⁹ περιέχει «Αἰνίγματα πάνυ ὠραῖα ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Γερασίμου». Ὁμοίως ὁ παρυσιακὸς S. Grec 78 φ. 203^v¹¹⁰ καὶ ὁ 65 120 (πς', 412) τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας¹¹¹.

Ὁ Γεράσιμος ὅμως (πρόκειται περὶ τοῦ Παλλαδᾶ) ἦτον ἀπλοῦς συλλέκτης τῶν αἰνιγμάτων¹¹².

Ἐθν. Βιβλ. κῶδ. 374, 18. αἰ.

Γερασίμου Παλλαδᾶ Λόγοι τόμος Α'

Πρόλογος προτροπτικός, κοινὸς πρὸς πᾶντας εἰς τὸ μετ' εὐλαβείας καὶ πόθου τὴν ἱεράν ταύτην βίβλον ἀναγινώσκειν.

¹⁰⁵) Σ α κ κ ε λ ί ω ν, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη σ. 203.

¹⁰⁶) ΒΕΒΣ 4, 1927 σ. 253 σημ. 4.

¹⁰⁷) Ἀ θ. Π α π α δ. Κ ε ρ α μ ε ῦ ς, ΙΒ 4, 1899, σ. 10.

¹⁰⁸) ΕΦ 30, 1931, σσ. 443-4.

¹⁰⁹) Λ ά μ π ρ ο ς, Κατάλογος Α' σ. 67.

¹¹⁰) O m o n t. Invent. Som. III, Paris 1888, σ. 214.

¹¹¹) Λ. Γ. Κ α μ π ο ῦ ρ ο γ λ ο υ ς, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας Ἀθηναίων 2, 1890, σ. 228.—Γ. Χ α ρ ι τ ἰ ἄ κ η ς, ΕΕΒΣ 4, 1927, σ. 179.

Τὸ περιέργον εἶναι ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος ἐγράφη τῷ 1707, ζῶντος καὶ πατριαρχεῦοντος τοῦ Γερασίμου ὑπὸ Μιχαὴλ υἱοῦ Ἰωάννου τοῦ Πατιμίου.

¹¹²) Τὰ αἰνίγματα προσέγραψεν εἰς τὸν Παλλαδᾶν καὶ ὁ Μ α ζ α ρ ἄ κ η ς ἐνθ' ἀνωτ. σσ. 452-3.

² Ἄρχεται : «² Ω πόσην παρακίνησιν παίρρουσιν ὅλοι κοινῶς οἱ ἄνθρωποι νὰ τρέχουσιν εἰς τὰ θέατρα.

- 1) σ. 6 (-9) Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἄρχεται : *Πολλὰκις βλέπομεν τὸν μέγαν ἥλιον...*
- 2) σ. 9 (-15) τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου..... Εἰς τὴν αὐτὴν πανσεβάσιμον ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται : *Πολλὰς αἰτίας εἶχεν ὁ προφήτης Λαυῖδ...*
- 3) σ. 15 (-23) τοῦ αὐτοῦ.... Εἰς τὴν αὐτὴν πανσεβάσιμον ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται : *Σπουδάξουσιν ὅλοι αἱ φυλαὶ καὶ ὅλα τὰ γένη.*
- 4) σ. 23 (-27) τοῦ αὐτοῦ.... Τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Ὑψωσιν. Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀπελθεῖν Μάρκος η', 34 ἄρχεται : *Ἄν εἶναι ἔξω τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς διατάξεως...*
- 5) σ. 27 (-30) Τοῦ αὐτοῦ.... Λόγος πανηγυρικός εἰς τὴν μετὰστασιν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἄρχεται : *Ἐστοχάσθηκα πολλάκις ἀδελφοί μου τίμοι, νὰ ἀναβαίνουσι τινὲς εἰς τὰ παλάτια...*
- 6) σ. 30 (-35). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν Λόγος ἄρχεται : *Οἱ ἐν τῷ σταδίῳ θεωροῦνται δὲν εὐχαριστοῦνται...*
- 7) σ. 36 (-9). Τῇ κς' τοῦ Ὀκτωμβρίου μηνός. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου λόγος... ἐν ᾧ καὶ μερικὴ ἐξήγησις τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν εὐαγγελίου... ἄρχεται : *Εἰς ὅλα τὰ πράγματα ὁποῦ ἐπανέρχονται τοῦ ἀνθρώπου θλιβερῶς λυπεῖται ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος...*
- 8) σ. 39 (-42). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου εἰς τὸν σεισμὸν λόγος. Καὶ ἰδοὺ σεισμός μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ. Ματθαῖος η', 24 ἄρχεται : *Ἴδιον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου πατρὸς τὲς ἀγαθούνης του ἴσα νὰ τὲς δείχῃ εἰς ὅλα τὰ τέκνα...*
- 9) σ. 42 (-4). Τῇ πρώτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ ἱαματικῶν Ἀναργύρων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ λόγος... ἄρχεται : *Ἀποφασίζει τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος εἰς τὸν ἅγιον προφήτην Σιράχ...*
- 10) σ. 44 (-6). Τῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου λόγος... ἄρχεται : *Μεταχειρίζεται ὁ σοφὸς ἰατρὸς τὴν ἰατρειάν εἰς τὸν ἄρρωστον ἄνθρωπον...*
- 11) σ. 46 (-51). Τῇ ὄγδῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν σύναξιν τοῦ παμμεγίστου ταξιάρχου Μιχαὴλ καὶ πιασῶν τῶν ἐπουρανίων καὶ

- ἄσωμάτων νόων... ἄρχεται : *Διαπλέω τὸ μέγα καὶ βαθύτατον πέλαγος τῆς λεπιοτάτης θεωρίας τοῦ σοφωτάτου Παύλου. . .*
- 12) σ. 51 (-3). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν πηνηγυρικός ἢ μᾶλλον ἠθικός... ἄρχεται : *Ἀπὸ ὅλα τὰ θλικὰ καὶ φαινόμενα κτίσματα...*
- 13) σ. 54 (-8). Τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ... ἄρχεται : *Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων παῖδες μέγαν πόθον ἔχουσι...*
- 14) σ. 58 (-62). Τῇ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῦ Ἐλεήμονος... Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς κατὰ Ἰωάννην ι', 11. ἄρχεται : *Μεγάλῃς χαρᾶς εὐαγγέλια ἀνακαινίζων ἔρχομαι γὰρ λέγω πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην...*
- 15) σ. 62 (-6). Τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν πανσεβᾶσιμον ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Φιλίππου... ἄρχεται : *Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα ἐπιστήμη διὰ κάποιον κέρδος καὶ ὠφέλειαν εὐρέθη...*
- 16) σ. 66 (-70). Τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἐνδόξου εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου... ἄρχεται : *Φυσικὰ ἕνα ἔκλαμπρον φῶς σύρει πρὸς τοῦ λόγου του τὸν ἐν τῇ σκοτία περιπατοῦντα διὰ γὰρ φωτίζεται.*
- 17) σ. 71 (-4). Εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος, παρθένου καὶ πανσόφου Αἰκατερίνης. Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ κατὰ Ματθαῖον κε', 1 *Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις. ἄρχεται : Συνήθειαν ἔχουσι οἱ τοῦ κόσμου ἀνθρώποι.*
- 18) σ. 75 (-7). Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν δέκα παρθένων... εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν Οὐκ οἶδα ὑμᾶς κατὰ Ματθαῖον κε', 13 ἄρχεται : *Ἐπρωτύπωνεν ὁ προφήτης μέγας Δαυὶδ τὴν γλυκύτητα τοῦ οὐρανοῦ νυμφίου...*
- 19) σ. 78 (-83). Εἰς μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος πάπα Ρώμης... εἰς τὸ εὐαγγέλιον Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ἄρχεται : *Τάξιν ἔχουσι οἱ φρόνιμοι πραγματευταί...*
- 20) σ. 83 (-6). Τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ λ'. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου... Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ κατὰ Ἰωάννην ιζ', 3 ἄρχεται : *Δὲν ἤθελα γνωρίσει πρᾶγμα χειρότερον...*
- 21) σ. 87 (90). Τῇ τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου καὶ θεολόγου Ἰωάννου τοῦ Λαμασκηνοῦ... Καὶ καταβάς μετ' αὐτῶν ἔστη ἐπὶ τὸπου πεδινοῦ κατὰ Λουκᾶν Ϛ, 17 ἄρχεται : *Καθὼς ὁ ἄριστος μυ-*

- ρεψός θέλοντας νὰ βάλῃ τὰ ἐντεχνημένα μῦθα εἰς τὰ ἀγγελία...
- 22) σ. 90 (-4). Εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Βαρβάρας... Καὶ γυνὴ τις οὖσα ἐν ὄψει αἵματος ἔτη δώδεκα κατὰ Μᾶρκον ε' 25' ἄρχεται: *"Ὅτι εἶναι καὶ ὁ πλέα ἀχάριστος καὶ σκληρόφρων ἄνθρωπος...*
- 23) σ. 94 (-8). Τῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κατὰ Ματθαῖον ια', 28' ἄρχεται: *Σοφώτατα ὁ μέγας εἰς τὴν σοφίαν Σολομῶν...*
- 24) σ. 98 (-102). Τῇ ἕκτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς κατὰ Ἰωάννην ι', 11' ἄρχεται: *"Ὅταν θέλω ἐνθυμηθῆ τὸν ζῆλον τὸν πολλὸν καὶ μέγαν ὁποῦ ἔχει ὁ πιστὸς ποιμὴν εἰς τὰ πρόβατά του...*
- 25) σ. 103 (-5). Τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, δι' ἐμοῦ εἴαν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται κατὰ Ἰωάννην ι', 9. ἄρχεται: *Ἐκβάλλει τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ ὁ ποιητὴς...*
- 26) Τῇ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἴδου ὁ μισθὸς πολλὸς ὑμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ κατὰ Λουκᾶν ε', 23' ἄρχεται: *Ὅμοίως σαφροστάτη γίνεται εἰς τὴν μακαριανὰ πόλιν τῶν δικαίων...*
- 27) σ. 108 (-12). Τῷ αὐτῷ μηνί. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου προφήτου Δανιὴλ καὶ τῶν ἁγίων Τριῶν Παίδων' ἄρχεται: *Ἐπαινοὺν πολλὸν καὶ μέγαν διαγράφει ὁ ἐν ὑψίστοις θεός...*
- 28) σ. 113 (-5). Εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας Ἀνανίαν, Ἀζαρίαν καὶ Μισαήλ' ἄρχεται: *Παρέδωκεν ὁ προνοητὴς θεὸς τοὺς καθαρὸς νόας τῶν ἁγίων τριῶν παίδων...*
- 29) σ. 115 (-7). Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀντιοχείας λόγος... ἄρχεται: *"Ὅχι τόσον ἀπὸ μακρὰν διὰ τὸ ἐμπόδιον ἴσως τῆς σαρκός...*
- 30) σ. 117 (-9). Τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τῶν ἁγίων ἐνδοξῶν μεγάλων Δέκα μαρτύρων τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ μαρτυρησάντων... ἄρχεται: *Ἐνθυμοῦμαι ἐν χάριτι πνεύματος ἁγίου ἐκείνην τὴν ὁμόνοιαν ὁποῦ εἴχασιν οἱ πιστοὶ τοῦ θεοῦ δοῦλοι...*
- 31) σ. 120 (-22). Εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος Εὐγενείας τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου. Ἴδου γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτὼ κατὰ Λουκᾶν ιγ', 11' ἄρχεται: *Συνλογιζόμε-*

- νος τὸν ἅπαντα κόσμον ὡς εἰκόνα τοῦ ὑπερτελειτάτου θεοῦ
- 32) σ. 122 (-7). Εἰς τὴν ὑπέρολαμπρον μνήμην τῶν ἁγίων νηπίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀναιρεθέντων... ἄρχεται : *"Ἄν ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ὁ μέγας ἀρχὼν τοῦ στρατεύματος...*
- 33) σ. 128 (-31). Εἰς τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον... ἐν ᾧ καὶ περὶ θεολογίας ἄρχεται : *Πολὸς ὁ τῶν βιωτικῶν (ὧ ἱερὰ πανήγυρις) θόρυβος... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 34) σ. 131 (-40). Ἐγκώμιον εἰς τὸν οὐρανοφάντορα μέγαν Βασίλειον, ἐν ᾧ καὶ θεολογία περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ ἄρχεται : *Οἱ λύπη συσχεθέντες καθύωνος τοῦ ταύτης κουφίζειν τὸ τῆς καρδίας κατεπείγουσιν... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 35) σ. 140 (-58). Λόγος εἰς ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐν ᾧ καὶ εἰλικρινὴς περὶ Ἁγίας Τριάδος θεολογία καὶ περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ ἁγίου Πνεύματος . . . ἄρχεται : *Φρονήσεως ἔργον καὶ συνέσεως πόνημα τοῖς ἐκ τῶν πολεμίων δεινῶς θλιβομένοις τεθησαύρισται... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 36) σ. 158 (-75). Λόγος περὶ θεολογίας Ἀγγέλων, ἐν ᾧ καὶ ἐγκώμιον τοῦ μεγάλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου... ἄρχεται : *Τὰ παρὰ φύσιν, ἃ σημεῖα λέγεται καὶ τέρατα... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 37) σ. 448 (-55). Ὁμιλία Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου Ψαλμὸς Ν', 1' ἄρχεται : *Κοθῶς εἰς μίαν εἰκόνα στοχαζόμενος τινάς...*
- 38) σ. 455 (-61). Τοῦ αὐτοῦ... εἰς τὸ ρητὸν τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ λόγος β'ος. Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἄρχεται : *Ὅποτε τινάς ρύπους καὶ μαυρᾶδες εἰς τὸ πρόσωπόν του ἤθελε ἔχει...*
- 39) σ. 461 (-7). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ψαλμοῦ Σοὶ μόνον ἤμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα ἄρχεται : *Ἐκαμην ὁ Μανασσῆς βασιλεὺς Ἰούδα τὸ πονηρὸν τῆς εἰδωλοκρατείας ἔργον...*
- 40) σ. 468 (-74). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ, Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησα τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρυφία . . . ἄρχεται : *Θέλει ὁ ὕψιστος ἀετὸς γὰρ μάθη τοὺς νεοσσούς του...*
- 41) σ. 475 (-81). Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ρητὸν Ῥαντιεῖς με ὑσσώπω καὶ καθαρισθήσομαι ἄρχεται : *Ἄτεχνα καὶ μὲ πολλὴν ἀμέλειαν τῆς δολερᾶς του προαιρέσεως...*
- 42) σ. 482 (-88). Τοῦ αὐτοῦ... εἰς τὸ ρητὸν Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου... ἄρχεται : *Περιγράφει εἰς τὰς ὑπέρ αἰσθηθῆν θεωρίας τῆς ἁγίας Ἀποκαλύψεως ὁ παρθενικὸς εὐαγγελιστὴς...*

- 43) σ. 488 (-93). Τοῦ αὐτοῦ... πανηγυρικός εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται : *Ὅλες τὲς τάξεις τῶν ἀνθρώπων βλέπου καὶ κατὰ τὴν τέχνην του ἢ κατὰ τὴν ἐπιστήμην του ὁ καθένας...*
- 44) σ. 494 (-8). Τοῦ αὐτοῦ... λόγος τῆ Γ' Κυριακῆ τοῦ Ματθαίου εἰς τὸ Ὅ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς [Γ', 22] ἄρχεται : *Ἔνας ῥήτωρ ὁποῦ συμβουλεύει μίαν πολιτείαν...*
- 45) σ. 498 (-505). Τοῦ αὐτοῦ... λόγος θεολογικός εἰς τὸ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν [Γένεσις 1] ἄρχεται : *Ταξιδεύοντας ὁ ἐν προφήταις μέγας...*
- 46) σ. 505 (-10). Τοῦ αὐτοῦ ἕτερος λόγος εἰς τὸ τοῦ Ἡσαίου Ὅ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα ἄρχεται : *Εὐρισκόμενος κανένας ἄρρωστος εἰς τὰ ὀλοίσθια τοῦ θανάτου...*
- 47) σ. 510 (-16). Ἐτερος λόγος τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου... τῆ Κυριακῆ τῶν δύο λεπρῶν Λουκᾶς ιζ', 14 Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν ἄρχεται : *Πολὴν πόθον εἶχασι παλαιὰ οἱ Ἐβραῖοι νὰ ψάλλουν...*
- 48) σ. 516 (-21). Ἐτερος λόγος τοῦ αὐτοῦ... περὶ Ἱερωσύνης. ἄρχεται : *Ὅλοι ἠξέυρετε καλὰ τὴν λαίμαργικὴν συνήθειαν ὁποῦ ἔχουσι οἱ ἄνθρωποι...*
- 49) σ. 522 (-7). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ... Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν γάμων Ματθαῖος κβ' Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν... ἄρχεται : *Πολὴν παράπονον δείχνει σήμερον ὁ τῶν ὄλων βασιλεὺς...*
- 50) σ. 527 (-31). Τοῦ αὐτοῦ... Τῆ Γ' Κυριακῆ τοῦ Ματθαίου [Γ', 26]. Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄρχεται : *Θαυμάζεται ὁ σοφώτατος Ἀριστοτέλης τὴν κυβέρονσιν ὁποῦ ἔχει ὁ κόσμος...*
- 51) σ. 532 (-36). Τοῦ αὐτοῦ... Λόγος εἰς τοὺς τρεῖς Ἱερόρχας. Ἐμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου [Ματθαῖος ε', 14] ἄρχεται : *Ἄν ἴσως καὶ καμμίαν φορὰν ἐθέλασι καθήσει τινὲς...*
- 52) σ. 537 (-45)... Λόγος εἰς τὸν τελώνην καὶ φαρισαῖον. Κατέβη οὖν οὗτος δεδικαιωμένος ὑπὲρ τὸν ἕτερον [Λουκᾶς ιη', 14] ἄρχεται : *Μεγάλην ἐπιμέλειαν πρέπει νὰ ἔχη ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος...*

Τοιαύτη εἶναι ἡ συγγραφικὴ δραῖσις τῶν δύο λογίων Κρητῶν Γερασίμων. Ἡ συμβολή μου εἰς τὸν καθορισμὸν αὐτῆς, ἴσως παρακινήση Κρητὰ τινα θεολόγον νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναγωγὴν καὶ ἔκδοσιν τῶν ἔργων τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν, τῶν ὁποίων ἡ θέσις εἶναι μετὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων θεολόγων καὶ συγγραφέων τοῦ 16. καὶ 17. αἰῶνος τοῦ Μελετίου τοῦ Βλαστοῦ, τοῦ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, τοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, τοῦ Γερασίμου τοῦ Βλάχου καὶ τοῦ Μελετίου τοῦ Συρίγου.

Πάντες οὔτοι δὲν ἀνήκουν ἰδιαίτερος εἰς τὴν Κρήτην, ὡς ἄλλοι ὀλιγώτερον γνωστοὶ (ὁ Ἰωάσαφ ὁ Δωριανὸς π.χ.), ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γραμματείαν. Καὶ ἔχουν μὲν ἱκανὰ δημοσιευθῆ περι αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἰδίων των ἔργων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας, ἀλλ' οὐχὶ πάντα μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, προσοχῆς, ἐπιμελείας καὶ ἐκτάσεως.

Διὰ τὰ βοηθήσωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἔρευναν ἐπελήφθημεν τῆς κεφαλαϊώδους ἐρεύνης καὶ συναγωγῆς τῶν κατ' αὐτοὺς (καὶ πολλοὺς ἄλλους, 150 ἐν συνόλῳ) διὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν συγγραφείσαν ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ. Ἀλλ' αἱ οἰκονομικαὶ συνθήκαι τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐκδοθῆ τὸ ἔργον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιερῶσαμεν πολλὰ ἔτη μελέτης καὶ ἐρεύνης. Τοῦτο βεβαίως ἐπιτρέπει τὸν ἐν τῷ μεταξὺ πλουτισμὸν του διὰ τῆς συμπληρώσεως διὰ νέων στοιχείων προερχομένων εἴτε ἐκ τῆς ἐρεύνης εἴτε ἐκ προσφάτων* δημοσιεύσεων. Τὰς τοιαύτας δημοσιεύσεις θὰ ἐβλέπομεν μὲ ἰδιαίτεραν χαρὰν καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι δεόντως ἐνημερωμένοι, στηρίζονται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χειρογράφων καὶ προάγουν τὸ θέμα.

*Ἐργαφον ἐν Ἀθήναις Φεβρ.-Μάρτ. 1949.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ